

KS. HENRYK GERLIC

LITURGIA GODZIN
W GŁOGOWSKIEJ MANSJONARII NMP

w oparciu o

RUBRICA SIVE ORDO SERVANDUS
IN CHORO MANSIONARIORUM CAPELLE BEATE VIRGINIS
IN SUMMO GLOGOVIE MAIORIS

W dokumencie fundacyjnym głogowskiej mansjonarii NMP przy tamtejszej kolegiacie z dnia 29 X 1388 r. zaznaczono: *Qui (Mansionarii) singulis diebus in dicta Ecclesia Glogoviensis horas de beata Maria Virgine sollempniter cum nota per omnia iuxta modum ecclesiae Wratislaviensis decantabunt, unam quoque missam de beata virgine Maria singulis diebus legunt secundum ordinem, quo tempore ipsis convenientibus videbitur expedire.*¹ Wynika stąd jasno, że porządek odprawiania godzin kanonicznych regulowały odnośne przepisy obowiązujące już wcześniej we Wrocławiu, gdzie bp Przeclaw w latach 1354—1361 zbudował kaplicę przy katedrze — zwaną małym chórem — a w 1361 r. erygował przy niej dziesięcioosobowe kolegium mansjonarzy.²

Kapituła głogowska dbała zapewne o sporządzanie na swój użytek ksiąg liturgicznych, wśród których poczesne miejsce zajmowały też te, które zawierały porządek sprawowania liturgii — różnie nazywane w średniowieczu — a dzisiaj określane w terminologii naukowej jako *Liber ordinarius*³ Spośród piętnastowiecznych kodeksów (rubrycel) zachowanych we Wrocławskiej Bibliotece

¹ APWr Rep. 76 nr 106.

² K. D o l a, *Wrocławska kapituła katedralna w XV wieku*, Lublin 1983, 299—300; J. H e y n e, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau*, Breslau 1860, t. 1, 669n; H.J. S o b e c z k o, *Liturgia katedry wrocławskiej według przedtrydenckiego Liber Ordinarius z 1563 roku*, Opole 1993, 244—245.

³ S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 31.

Uniwersyteckiej dwa pochodzą z kolegiaty głogowskiej.⁴ Nic więc dziwnego, że również wspólnota tamtejszych mansjonarzy postarała się o odpowiednią rubrycelę ułatwiającą jej sprawowanie liturgii godzin.⁵ Jej analiza oraz opublikowanie w aneksie jej tekstu stanowić będzie przedmiot niniejszego artykułu.

CHARAKTERYSTYKA KODEKSU

1. Opis kodeksu.

Kodeks znajduje się w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu i oznaczony jest sygnaturą I Q 208. Zawiera 29 kart pergaminowych nierówno przyciętych o formacie 14 × 18,5 cm. Oprawiony został w deski o wymiarach 14 × 19,3 cm obciągnięte żółtą skórą z tłoczonym prostym ornamentem geometrycznym i napisem w górnej części zwierciadła okładki (dziś już nieczytelny) — mocno zniszczone przez korniki. Zamknięcie stanowiły dwie klamry skórzane, z których dolna została urwana przy metalowym guzie. Na środku przedniej oprawy u góry i dołu znajdują się dziury, pozostałości po metalowych guzach. Pergaminowe wyklejki przedniej i tylnej okładki zawierają liczne informacje zapewne później dodane. I tak na przedniej wyklejce znajdujemy najpierw informację *Dominica proxima postque Marie Magdaleneae hetur dedicatio in capella gaudiorum*⁶

⁴ BUWr IV Q 223 i I O 54; Na temat tych kodeksów zob: K. D o l a, *Liturgia Wielkiego Tygodnia w katedrze wrocławskiej w XV wieku*, STHŚl. Op. 7: 1979 180—181; S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 34; F W o l n i k, *Liturgia godzin w diecezji wrocławskiej w XV wieku*, Opole 1994, 34—35.

⁵ O podobne rubrycele starały się też zapewne inne kolegia mansjonarzy. W Bibliotece kapitulnej we Wrocławiu przechowywane są zawierające liczne rubryki, a pochodzące z precentury świdnickiej: *Officium de Beata Maria Virginiae* (BKWr nr 172), *Antiphonarium et Graduale pro aliquibus festis* (BKWr nr 175), *Horae Beatae Mariae Virginis* (BKWr nr 180), *Antiphonarium et Graduale pro officio Beatae Marie Virginis* (BKWr nr 181), *Antiphonarium et Graduale pro officio missa Beatae Mariae Virginis* (BKWr nr 182), za wyjątkiem pierwszego wszystkie z XV wieku, oraz *Horae de Passione Domini* (BKWr nr 176) z 1501 r. i *Lamentationes* (BKWr nr 169) z XVI wieku; z Nysy pochodzi natomiast *Cursus de Beata Virgine Maria* (BKWr nr 79n), a zaginione *Collectorium de Beata Virgine Maria secundum observantiam Mansionariorum capellae BMV choro Wratislaviensi annexae* (obydwa z XVI wieku) stanowiło zapewne własność mansjonarzy katedralnych: Na ich temat pisał: W U r b a n, *Rękopisy liturgiczne Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu*, ABMK 6: 1963, 155—190; Patrz też: W o l n i k, *Liturgia godzin*, 42; J.J. K o p e ć, *Przemiany ideowe w pasyjnej pobożności średniowiecza*, w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, t. 2, Lublin 1976, 522.

⁶ Fundatorem tej kaplicy położonej poza murami kolegiaty głogowskiej był I VII 1397 r. kanonik głogowski Piotr Schonaw: APWr Rep. 76 nr 118 por. 119 i 121; (Biogram zob. H. Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej 1120—1526*, Gliwice 1993, 290 nr 329). Mansjonarze NMP gromadzili się tam w późniejszym czasie na sprawowaniu liturgii: P K n o e t e l, *Der Dom zur Gross - Glogau, seine Baugeschichte und seine Denkmaler*, Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift 5: 1889 nr 2, 35; F M i n s b e r g, *Geschichte der Stadt und Festung Gross - Glogau, mit Urkunden und Dokumenten*, Glogau 1853, t. 1, 298.

Następnie umieszczono tu przepisy o sposobie odprawiania Mszy św. de beata virgine w okresie paschalnym. Przepisy te kontynuuje autor na tylnej wyklejce. Podpisujący się literami CKG w 1565 r. autor dodaje informację o responsoriach i Kyrie w okresie Adwentu i Wielkiego Postu. Rękopis nie posiada noty proweniencyjnej. O jego przeznaczeniu dowiadujemy się pośrednio z karty 12r. *Rubrica sive ordo servandus in choro mansionariorum capelle beatae Virginis in summo Glogovie Maioris*, z informacji o obchodach dedykacji kaplicy siedmiu radości, z tekstu rubryki dicitur alleluia secundum consuetudinem huius collegium (karta 19r), oraz z pieczęci przybitej tu w czasie sekularyzacji — kiedy to przewieziono go do Wrocławia — a znajdującej się na przedniej wyklejce *Aus der Bibliothek des Kollegiatstifts zu Glogau*.

Rękopis składa się z trzech poszytów stanowiących trzy odrębne części kodeksu o nierównej ilości kart pergaminowych. Część pierwszą (k. 1—11) stanowią *Benedictiones i preces* (k. 1) oraz *Capitula generalia per anni circulum de beata virgine* (k. 2—11). Część druga (k. 12—21) to *Rubrica sive ordo servandus in choro mansionariorum capelle beate virginis in summo Glogovie Maioris*. Część trzecia (karty 22—29) zawiera oficjum święta Ofiarowania NMP i Matki Bożej Śnieżnej (k. 22—25). Karty 26—28r i 29 są czyste, na karcie 28v znajdują się przepisy dotyczące sposobu oświetlenia w czasie sprawowania liturgii *Sciendum pro incensione luminis mansionariorum beate Virginis cum quatuor luminibus minoribus servitate*.

2. Analiza paleograficzna kodeksu — autor.

Sam fakt złożenia w późniejszym czasie poszczególnych części w jeden kodeks pozwala nam założyć istnienie kilku autorów rękopisu. Bezpośrednio zdaje się za tym przemawiać różny charakter pisma oraz stosowane abrewiacje.

Już pierwsza karta zawierająca benedykcje i preces różni się charakterem pisma od kart następnych (2—11). Zapisana została ona na stronie 1v mało staranną teksturą gotycką, przy pisaniu której mocno przeprowadzono zasadę łamania kresek i ostrych łuków. Inna ręka dopisała później na marginesie tej strony staroniemieckie określenia dni. W odróżnieniu do kart 2—11 nie trzyma się też pisarz 16 wierszowego zapisu strony.

Część druga *Capitula generalia* zapisana jest bastardą. Rękę jednego pisarza wskazują jednak tylko karty 2—11r. Na tej ostatniej dopisano później kolektę o św. Annie, a najprawdopodobniej autor właściwej *Rubrica sive ordo* umieścił u dołu tej strony wersety obowiązujące w to święto w kolegiacie głogowskiej podczas nieszpórów i matutinum przy czym drugi z nich został później innym charakterem pisma uzupełniony. Karta 11v zawierająca kolekty ze święta Ofiarowania NMP charakteryzuje się inną abrewiacją oraz charakterem pisma. Ponadto informacja o tym, że kapituli należy szukać *post rubricarum* świadczy

o tym, że w chwili dopisywania kolekt poszczególne części omawianego przez nas kodeksu stanowiły już całość.

Karty 12r—21v wyszły spod ręki innego autora. Każda strona zapisana jest 25 wierszami. Zapis jest dwukolorowy. Czerwony atrament rubruk poprzecinany jest czarnym inkaustem incipitów tekstów liturgicznych. *Rubrica* zawiera na tych kartach wiele późniejszych marginalii.

Kontynuacja rubryki na kartach 22r i następnych rozpoczyna się tekstem oficjum Ofiarowania NMP. Inny charakter pisma wskazuje karta 22r, a jeszcze inny 22v i początek 23r, których autorem zdaje się być ten sam skryba, który zapisał kartę 11v. Bardzo niestaranny charakter pisma dalszej części karty 23r zawierającej oficjum o Matce Bożej Śnieżnej wymagał ponownego jego zapisu, którego dokonał gotycką bastardą na kartach 23v i 24r najprawdopodobniej w 1519 r. znowu inny pisarz. Wreszcie w 1565 r. skryba sygnujący się literami C. R. dokończył dzieła formowania się rubryceli dopisując italiką na kartach 24r—25v *Lectiones de Hystoria* tego oficjum. Tenże pisarz umieścił na tylnej wyklejce notę, swe inicjały C.R.G i datę 1565. Autorowi licznych marginalii w rubryceli zawdzięczamy najprawdopodobniej również przepisy dotyczące sposobu oświetlenia *Sciendum pro incensione luminis* (k. 28v) oraz notatki wykonane na przedniej i tylnej wyklejce kodeksu.

Przy pisaniu kodeksu stosowano tradycyjnie kolor czerwony dla rubryk i czarny dla tekstów liturgicznych. Jeżeli w *Rubrica sive ordo* i w później dopisywanych tekstach oficjów brak ozdobnych inicjałów, a stanowią je tylko bardziej wyeksponowane pierwsze litery incipitów, to karty 1—11 posiadają wyraźnie uwypuklone inicjały w kolorze czerwonym i niebieskim często opatrzone dodatkowo wykrętami w przeciwnym kolorze.⁷ Bardziej wyeksponowane inicjały koloru niebieskiego i czerwonego pojawiają się też na kartach 22v i 23. Marginalia, tekst *Sciendum* (k. 28v) i notatki na wyklejkach okładek pisane są czarnym inkaustem, a jedynymi zdobieniami są pogrubienia pierwszych liter przez wprowadzenie czarnych kresiek.

Kodeks głogowski nie odznacza się specjalną dbałością o szatę graficzną. Pismo nie jest zbyt staranne, jest jednak czytelne. Skryptorium, z którego pochodzi stosuje przestarzałe formy abrewiacji, cechuje je pewien konserwatyzm.⁸ Podstawową słabością autorów jest brak konsekwencji i duża dowolność w stosowaniu skrótów i pisowni tych samych wyrazów.⁹ Brak im też konsekwencji co do stosowania liter małych i dużych¹⁰, sposobu zapisu nazw godzin

⁷ Jeżeli inicjał jest czerwony to zdobienia są niebieskie i na odwrot.

⁸ Spotykamy się tu ze skrótami stosowanymi nawet w X, XII i XIII wieku: np. quesumus, spiritus, tenetur, nostre.

⁹ np. quesumus, Deo gratias, collecta.

¹⁰ np. collecta.

kanonicznych¹¹ Zdarzają się błędy ortograficzne¹², które mogą być wynikiem bądź to bezkrytycznego kopiowania bądź też braku konsekwencji pisarza¹³

Nie udało się też autorom kodeksu głogowskiego uniknąć pomyłek. Część z nich poprawiono bezpośrednio po napisaniu lub nawet w trakcie pisania kodeksu, o czym świadczą marginalia w tym samym charakterze pisma lub skreślenia, a następnie uzupełnienia o tym samym charakterze pisma.¹⁴ Zdarzają się opuszczenia wyrazów.¹⁵

Autorzy są bardzo oszczędni. Nic tylko we właściwej Rubrica sive ordo, ale i wcześniej przy podawaniu kapitulów. Jeżeli jakieś kapitulum zostało już raz zapisane i podane w całości to później ograniczono się już tylko do podania jego incipitów czasem urywanych w połowie wyrazu,¹⁶ a czasem wręcz odsyłają do innego miejsca w samej rubryce.¹⁷

3. Czas powstania kodeksu — autor.

Omawiana przez nas *Rubrica* stanowi zapewne odpis z obowiązującej we Wrocławiu wcześniejszej rubryce stosowanej przez tamtejszych mansjonarzy katedralnych, skoro na tę właśnie wspólnotę powołuje się dekret krygujący kolegium głogowskie, ale zdaje się ona być dziełem środowiska głogowskiego. Zdają się o tym świadczyć uwagi uczynione przy sposobie odprawiania oficjum w święto Bożego Ciała, gdzie umieszczono notę *Quid festo corporis Christi ac visitationis marie et per octavas eorundem ad versiculum et ad responsorium horarum dicitur alleluia secundum consuetudinem huius collegium* oraz przy święcie św. Jana Chrzciciela kiedy zaznaczono, że należy liturgię godzin sprawować w rycie duplex *propter reuerenciam patroni ecclesie cathedralis*.

Rubrica nie od razu powstała w obecnym kształcie. Najstarszą jej część stanowią karty 1—21. Powstała ona najprawdopodobniej około połowy XV wieku, a z całą pewnością przed 1473 r. Według sporządzającego katalog rękopisów

¹¹ np. sexta lub VI.

¹² Dla przykładu w oficjum Ofiarowania NMP występuje *fons ortorum* zamiast poprawnego *Fons hortarum* (f. 22r); *capitolum* zamiast *capitulum* (f. 10v).

¹³ Na tej samej karcie 13v w wierszu 15 pisze *historia*, a w następnym *hystoria*.

¹⁴ I tak na karcie 6r dopisano na marginesie *in templo*, które to wyrazy przeoczył pisarz w trakcie pisania, zmieniono konkluzję oracji z *per dominum* na *per eundem* oraz w kapitulum prymy wymazano *ego*. Również autor oficjum z Ofiarowania NMP (f. 22r) mylił się, przekreślał i wprowadzał sam poprawki: np. pierwotnie zapisał jako antyfonę do psalmów w niesporach *ortus conclusus*, którą następnie wykreślił i zmienił na *Fons ortorum*. To samo czynił piszący oficjum o Matce Bożej Śnieżnej.

¹⁵ W oficjum Zwiastowania NMP w hymnie prymy opuszczono *Christe* (f. 17r).

¹⁶ Dla przykładu na karcie 6v kapitulum w II niesporach podano skrótowo *Sicut cynamonum et bal*, a w *completorium* *Multe filie*.

¹⁷ Tak dla przykładu w przypadku Niepokalanego Poczęcia NMP odsyła do święta Narodzenia NMP (f. 5r).

Goebera należy przyjąć jako czas jej powstania drugą połowę XV wieku.¹⁸ Wydaje się jednak, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby przesunąć czas jej powstania na pierwszą połowę XV wieku. Zdaje się za tym przemawiać umieszczenie święta dedykacji kościoła pomiędzy świętami św. Michała i św. Jadwigi, a więc w terminie, w którym obchodzono ją aż do połowy XV wieku.¹⁹ 25 IV 1450 r. bp Piotr Nowak konsekrował na nowo prezbiterium i ołtarz główny w kolegiacie głogowskiej²⁰ w związku z czym przeniesiono obchód rocznicy konsekracji kościoła na niedzielę Jubilate.²¹ Do dawnego terminu obchodu rocznicy konsekracji powrócono dopiero w 1513r.²² Do najstarszych dwu pierwszych jej części dopisano później na karcie 11r najpierw kolektę o św. Annie, a później kolekty ze święta Ofiarowania NMP i dołączono trzecią część kodeksu. Jeżeli trudno określić czas wpisania kolekty o św. Annie²³ to wiadomo, że święto Ofiarowania NMP wprowadził w diecezji wrocławskiej w 1473 r. statut synodu biskupa Rudolfa.²⁴ Odtąd dopisywano je we wcześniejszych kodeksach i pojawia się w kalendarzach liturgicznych z końca XV wieku.²⁵ Wówczas też zapewne dopisano je do naszej rubryceli. W 1519 r. dopisano jeszcze jedno oficjum maryjne, mianowicie o Matce Bożej Śnieżnej²⁶, do którego w 1565 r. dopisano *lectiones de Hystoria*. Na tym zapewne zakończyło się formowanie naszego kodeksu, a wszystkie marginalia dostały się tu w międzyczasie.

SPOSÓB ODMAWIANIA GODZIN MARYJNYCH

1. Normy ogólne obowiązujące w oficjum.

Na podstawie not oraz wielokrotnie powtarzających się zapisów możemy wysnuć następujące, ogólnie obowiązujące zasady w odmawianiu godzin maryjnych.

¹⁸ Patrz BUWr Katalog rękopisów, t. 15, 152.

¹⁹ M. Hilgner, *Der Dom zu Glogau*, Glogau 1912, s. 11, W. Schenk, *Rękopisy liturgiczne od XIII do XV w. w bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, ABMK 6: 1963 204.

²⁰ Hilgner, *Der Dom*, 14.

²¹ W związku z czym w *Liber capitularis et collectaris* (BUWr I F 456) wykreślono notatkę *Proxima dominica post festum Jheronimi celebratur dedicatio huius ecclesiae*.

²² 8 VI 1513 r. bp Jan V Turzo na prośbę kapituły głogowskiej przeniósł święto dedykacji kościoła kolegiackiego na stary termin, potwierdzając jej obchodom dotychczasowe odpusty i łaski: APWr Rep. 76 nr 450.

²³ Nie wydaje się, by nastąpiło to dopiero po 1509 r. W tym bowiem roku święto to na mocy statutu synodalnego otrzymało rangę duplex: Sobczko, *Liturgia katedry*, 183—184; J. Sawicki, *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty W* (Concilia Poloniae t. 10), Wrocław 1963, 558.

²⁴ Zob. Sobczko, *Liturgia katedry*, 164—165; Sawicki, *Synody*, 502.

²⁵ Sobczko, *Liturgia katedry*, 165.

²⁶ Święto to w kalendarzach diecezji wrocławskiej pojawia się na przełomie XV/XVI wieku: Sobczko, *Liturgia katedry*, 164.

a. psalmy

Odmawiano je we wszystkich godzinach i dość precyzyjnie udaje się w oparciu o *Rubrica* określić, jakie psalmy obowiązywały w poszczególnych częściach oficjum. Jako inwitorium odmawiano zawsze psalm *Venite exultemus* (94). W matutinum odmawiano codziennie — również w dni świąteczne — trzy psalmy a mianowicie *Domine, Dominus noster* (8), *Caeli enarrant* (18), *Domini est terra* (23). W laudesach obowiązywały zawsze cztery psalmy i kantyk trzech młodzieńców: kolejno *Dominus regnavit* (92), *Jubilate Deo, omnis terra* (99), *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo* (62), *Benedicite, omnia opera Domini, Domino* (Dan. 3, 57 88 i 56), *Laudate Dominum de caelis* (148). Każda z godzin mniejszych zawierała po trzy psalmy. W prymie odmawiano *Deus, in nomine* (53), *Benedixisti* (84), *Laudate Dominum, omnes gentes* (116). W pozostałych godzinach odmawiano kolejno psalmy od 119 do 127. W tercji *Ad Dominum cum tribularer* (119), *Levavi oculos meos* (120), *Latatus sum* (121), w sekście trzy następne *Ad te levavi oculos meos* (122), *Nisi quia Dominus* (123), *Qui confidunt in Domino* (124), i wreszcie w nonie *In convertendo* (125), *Nisi Dominus aedificaverit domum* (126), *Beati omnes* (127). W nieszporach odmawiano zawsze po pięć psalmów. W dni powszednie obowiązywały *Dixit Dominus* (109), *Laudate pueri* (112), *Laetatus sum* (121), *Nisi Dominus* (126), *Lauda Ierusalem* (147) zwane *consueti*²⁷, a w dni świąteczne odmawiano zawsze psalmy określane mianem *omnia laudate*, pod którym to określeniem rozumiano psalmy *Laudate, pueri* (112), *Laudate Domino* (116), *Lauda, anima mea* (145), *Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus* (146), *Lauda Ierusalem* (147). W drugich nieszporach świąt specjalnych obowiązywały zawsze psalmy nazywane *de beata virgine* do których należały *Dixit Dominus* (109), *Confitebor* (110), *Beatus vir* (111), *De profundis* (129), *Memento* (131). W **kompletorium** odmawiano codziennie te same trzy psalmy *Saepe expugnauerunt* (128), *De profundis* (129), *Domine, non est exaltatum* (130).

b. antyfony

Rubrica zna antyfony do psalmów i kantyków *Magnificat*, *Benedictus* i *Nunc dimittis*. W oficjum dni powszednich przed psalmami w laudesach, w prymie, tercji, sekście i nonie, w nieszporach i kompletorium śpiewano tylko jedną antyfonę, jedynie w matutinum przed każdym psalmem występowała antyfona. Również w święto Obrzezania Pańskiego²⁸ w oktawach Nawiedzenia, Wniebowzięcia i Narodzenia NMP śpiewano tylko po jednej antyfonie przed psalmami. Jedną też

²⁷ Psalmy te odmawiano również w niektóre dni świąteczne: Obrzezania Pańskiego, Wniebowstąpienia i Boże Ciało (określa je *Rubrica* również mianem *seriales de beata virgine* lub *communes*). Niewykluczone, że obowiązywały one również w inne dni świąteczne dla których *Rubrica* nie podaje II nieszporów.

²⁸ Informacja dotyczy tylko nieszporów

najprawdopodobniej antyfonę miały psalmy w dzień Matki Bożej Śnieżnej²⁹ Również w okatwie Bożego Narodzenia od święta św. Szczepana w laudesach nie odmawiano wszystkich antyfon lecz tylko codziennie kolejno po jednej. Tak też było prawdopodobnie we wszystkie święta Pańskie i uroczystości świętych skoro przytacza dla nich *Rubrica* jedynie antyfonę *Tota pulchra es* lub *licce tu pulchra es* bez zazwyczaj używanego zwrotu *cum ceteris*. Jedynie w Boże Narodzenie i święta maryjne przed każdym psalmem w laudesach i nieszpórach odmawiano własną antyfonę³⁰

W większe święta obowiązywał zwyczaj powtarzania antyfon³¹ *Rubrica* poleca powtarzać antyfony do psalmów w nieszpórach w Wigilię Paschy, Wniebowstąpienie Pańskie, Wigilię Zesłania Ducha Świętego(?) i w święto św. Jadwigi oraz antyfonę do magnificat w Boże Narodzenie, Zwiastowanie NMP, Zmartwychwstanie Pańskie i Poniedziałek Wielkanocny, w święto Trójcy Świętej i św. Jadwigi.

c. hymny

Oficjum nie posiadało hymnów w matutinum i laudesach. W prymie odmawiano przez cały rok *Rex Christe clementissime*, a w pozostałych godzinach mniejszych *Memento salutis auctor* W nieszpórach obowiązywał zasadniczo hymn *Ave maris stella* za wyjątkiem Bożego Narodzenia i jego oktawy kiedy śpiewano *Veni Redemptor gentium*, okresu od Obrzezania Pańskiego do święta Oczyszczenia NMP (2 lutego) *A solis ortu* oraz świąt maryjnych posiadających

²⁹ Oficjum na ten dzień zob: S o b e c z k o, *Liturgia katedry* 465 nr 278: w XVI w w nieszpórach posiadało jedną antyfonę, a w laudesach śpiewano również pozostałe.

³⁰ Których jednak *Rubrica* nie podaje poprzestając na przytoczeniu pierwszej i podaniu informacji, że należy ją odmawiać *cum ceteris* lub *cum aliis sequentibus* czy *cum sequentibus*. Antyfony te podają antyfonarze z precentury świdnickiej (BKWr nr 181 i 182) stąd wiadomo, że były to w święto Oczyszczenia NMP w I nieszpórach *O admirabile, Quando natus est, Rubum, Germinavit, Ecce Maria*, w matutinum *Benedicta tu, Sicut mirra, Speciosa*, w laudesach *Responsum accepit* najprawdopodobniej z *Symeon iustus, Accipiens Symeon, Lumen ad reuelationem*, które występują jako antyfony godzin mniejszych oraz jako piąta *Obtulerunt* W święto Zwiastowania NMP w I nieszpórach kolejno *Missus est, Ne timeas Maria, Ave Maria, Quomodo fiet istud, Ecce ancilla Domini*, w laudesach *Quando venit, Non ex virili seminae, Beatus auctor seculi, Clausa parentis viscera, Dominus pudici pectoris*. Nie wiadomo jakie były poza pierwszą *Exurgens autem* antyfony w I nieszpórach święta Nawiedzenia NMP w laudesach natomiast występowały kolejno *In Mariae virginis utero, Iubilet Deo omnis terra, Fecit Dominus potentiam, Deposuit potentes de sede, Esurientes implevit bonis*. W dzień Wniebowzięcia NMP w I nieszpórach śpiewano kolejno *Ecce tu pulchra, Sicut lilium inter spinas, Fanus distillans labia tua, Emissiones tue paradysus, Fons ortorum putens*, a w laudesach *Assumpta est Maria, Maria virgo assumpta est, In odorem, Benedicta, Pulchra es*. W święto Narodzenia NMP w I nieszpórach *Ortus conclusus, Tota pulchra es, Anima mea, Descendi in ortum, Ibo michi ad montem*, a w laudesach *Nativitas gloriosae, Nativitas est hodie, Regali ex progenie, Corde et animo, Cum iucunditate*. (Antyfonarze te nie znają jeszcze świąt maryjnych Poczęcia NMP, Ofiarowania NMP i Matki Bożej Śnieżnej).

³¹ W zależności od rangi święta powtarzano antyfonę dwu lub trzykrotnie: zob: W o l n i k, *Liturgia godzin*, 97n.

własne hymny W kompletorium obowiązywał hymn *Fit porta* za wyjątkiem święta Nawiedzenia NMP i jego oktawy kiedy zastępował go *O Christi mater*

d. lekcje i responsoria

W oficjum obowiązywały dłuższe czytania w matutinum i czytania krótkie — kapituła w pozostałych godzinach. Czytania w matutinum poprzedzało zawsze błogosławieństwo. Stosowano w Głogowie trzy rodzaje benedykcji: benedykcje do czytań z homilią, benedykcje niedzielne oraz benedykcje maryjne³² *Rubrica* nie podaje lekcji ani ich incipitów w matutinum polecając zazwyczaj korzystać z lekcjonarza³³ lub z tzw. hystoria czyli własnego oficjum rymowanego³⁴ które zawierało najprawdopodobniej tak jak to ma miejsce w przypadku oficjum o Matce Bożej Śnieżnej trzy lekcje opowiadające historię święta³⁵ Czytania hagiograficzne w matutinum kończyły się aklamacją *Tu autem Domine miserere nobis*. Po czytaniach śpiewano responsoria. W okresie Adwentu odmawiano je w sposób prosty bez powtarzania po Gloria Patri za wyjątkiem niedziel, kiedy to po doksolologii należało powtarzać trzecie responsorium. Począwszy od Zmartwychwstania Pańskiego we wszystkie następujące po nim święta rangi duplex responsoria należało odmawiać w sposób uroczysty. Odtąd aż do Trójcy Świętej do responsoriów dodawano jedno lub dwa alleluja.

Kapituła czyli krótkie czytania w pozostałych godzinach składały się najczęściej z jednego lub dwu wersów Pisma Świętego. W okresie Adwentu czytano głównie tekst proroka Izajasza 7,10—15; 11,1—2; 45,8 za wyjątkiem seksty w czasie której czytano tekst Księgi Liczb 24, 17—18. Od Bożego Narodzenia przez cały rok obowiązywały czytania z 24 rozdziału Księgi Mądrości Syracha (24,7—15). Jedyne kompleta posiadała jako kapitulum kompilację tekstu Księgi Przysłów 31,29 i wezwania maryjnego. Święta maryjne posiadały własne czytania zaczerpnięte z Ksiąg mądrościowych: Pieśni nad Pieśniami, Przysłów, Mądrości, Mądrości Syracha; z proroka Malachiasza i Apokalipsy. Kapituła kończyły się formułą dziękczynną *Deo Gratias*.

e. aklamacja alleluja

Aklamację alleluja dodawano do *Benedicamus Domino*, do wersetu po *Te Deum laudamus*, responsoriów oraz wersetów w nieszpórach i laudesach w okresie od Bożego Narodzenia do końca oktawy Objawienia Pańskiego — Epifanii. Do

³² Zazwyczaj odmawiano przed nimi Pater noster: zob. J J u n g n i t z, *Das Breslauer Brevier und Proprium*, Breslau 1893, 8.

³³ Lekcjonarz zawierał czytania zaczerpnięte z Pisma Świętego rozłożone na poszczególne dni tygodnia: W S e m k o w i c z, *Paleografia łacińska*, Kraków 1951, 174—178; Por. W o l n i k, *Liturgia godzin*, 43—45; Na temat czytań obowiązujących w oficjum brewiarzowym zob: W o l n i k, j.w., 17—19.

³⁴ Zob. S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 201; W o l n i k, *Liturgia godzin*, 79.

³⁵ Zazwyczaj w matutinum czytano 9 lekcji: Patrz. W o l n i k. *Liturgia godzin*, 29.

Benedicamus dodawano pięć alleluja, a do responsoriów, antyfon i wersetów jedno(?). Od Wigilii Paschalnej aż do święta Trójcy Świętej do wszystkich antyfon, responsoriów i wersetów należało dodawać jedno lub dwa alleluja. Do Benedicamus Domino natomiast w niesporach i matutinum trzy lub pięć alleluja, a w pozostałych godzinach tylko jedno. Odtąd nie dodawano już alleluja za wyjątkiem Bożego Ciała i Nawiedzenia NMP oraz ich oktaw, kiedy to dodawano je ze względu na zwyczaj panujący w Głogowie. Do Benedicamus Domino w te święta dodawano pięciokrotne alleluja³⁶

f. tropy

W matutinum trzech świąt maryjnych (Oczyszczenia NMP, Ofiarowania NMP i Matki Bożej Śnieżnej) spotykamy się z dodawaniem do trzeciego responsorium tropów³⁷

g. hymn Te Deum

W dni świąteczne w średniowiecznej liturgii godzin zamiast ostatniego responsorium po ostatnim nokturnie śpiewano *Te Deum*³⁸ *Rubrica* trzykrotnie wspomina o tym hymnie. Najpierw zaznaczając, iż w okresie Adwentu nie śpiewa się *Te Deum*³⁹, oraz że po *Te Deum* w Boże Narodzenie należało odmawiać werset *Ora pro nobis sancta Dei genitrix alleluia*, jako że w dzień św. Szczepana i w czasie oktawy wszystko należało odmawiać jak w Boże Narodzenie obowiązywało też wówczas zapewne *Te Deum* w oficjum maryjnym. W 1565 r. dopisano informację, że w Okresie Wielkiego Postu w święta rangi duplex i IX lectionis trzecie responsorium po Gloria Patri należy powtarzać tak jak w Adwencie ponieważ nie śpiewa się *Te Deum laudamus*⁴⁰

³⁶ Zob: Z. B e r n a t, *Alleluja* w: EK (1973), t. 1, 378—379.

³⁷ Było to znane od czasów Amalariusza z Metz, a żywiłowo rozwijające się aż do końca XVI wieku włączanie słów pod teksty liturgiczne. Tropowanie przyczyniło się do rozwoju melodii. Chłubiły się nimi chóry katedralne i kolegiackie: P S z c a n i e c k i, *Śłużba Boża w dawnej Polsce. Studia o Mszy św.*, Poznań 1962, 53n; A. M a n s e r, *Tropus* w: LThK, t. 10 (1965), 307—308; A. M a n s e r, *Verbena* w: j.w., 537; T S i n k a, *Zarys liturgiki*, Gościkowo—Paradyż 1988, 229.

³⁸ A. M a n s e r, *Te Deum* w: LThK t. 9 (1964), 1027—1029; W o l n i k, *Liturgia godzin*, 29.

³⁹ Podobnie było w codziennym zwyczajnym oficjum sprawowanym w diecezji wrocławskiej w XV i XVI wieku: Zob: W o l n i k, *Liturgia godzin*, 112; S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 509 nr 357, 24n.

⁴⁰ Por. S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 509 nr 357, 25n; W katedrze wrocławskiej, a na jej wzór w całej diecezji opuszczano się *Te Deum* począwszy już od Siedemdziesiątnicy: zob: W o l n i k, *Liturgia godzin*, 127; natomiast należało je śpiewać codziennie od Niedzieli Zmartwychwstania aż do oktawy Bożego Ciała włącznie: Zob. W o l n i k, *Liturgia godzin*, 148; S o b e c z k o, *Liturgia katedry* 345 nr 83, 14n; a poza tym okresem śpiewało się go w okresie zwykłym w niedziele i uroczystości świętych oraz ich oktawy, a także w oktawie poświęcenia kościoła: W o l n i k, *Liturgia godzin*, 148 przypis 273.

h. modlitwy

— **preces** czyli modlitwy błagalne i wstawiennicze⁴¹ odmawiano codziennie w czasie prymy i komplety. Miały one następujący przebieg:

Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison

Pater noster

Et ne nos inducas in tentationem

Sed libera nos a malo

a następnie:

werset: *Spiritus Sanctus superveniet in te*

Et vetus altissimi obumbrabit te

Od Bożego Narodzenia zamiast tego wersetu należało odmawiać przez cały rok

werset: *Verbum caro factum est*

et habitavit in nobis

a następnie:

Credo in Deum

werset: *Carnis resurrectionem*

Et vitam aeternam

werset: *Dignare me laudare te virgo sacrata*

Da mihi virtutem contra hostes tuos

werset: *Sentiant omnes tuum iuvamen*

Quicumque celebrant tuam commemorationem

werset: *In omni tribulatione et angustia nostra*

Succurre nobis pyssima virgo mater maria

werset: *Domine exaudi orationem meam*

Et clamor meus ad te veniat

Dominus vobiscum

Et cum spiritu tuo

W dni powszednie w ciągu roku po *Carnis resurrectionem* nie odmawiano codziennie wszystkich trzech wersetów lecz tylko na przemian po jednym.

— **oracja** lub inaczej kolekta kończyła każdą godzinę liturgiczną, zdarza się dość często, że zwłaszcza w święta maryjne miały odrębną kolektę w I nieszporach, w dniu uroczystości oraz w ciągu oktawy.

— **sufragia**. Zazwyczaj w laudesach i w nieszporach, po kończącej oficjum oracji dodawano specjalne kommemoracje tzw. sufragia składające się z antyfony, wersetu i oracji o danym świętym. W przypadku głogowskim Rubrica tylko w jednym przypadku poleca w nieszporach i matutinum (laudesach) odmawianie sufragiów, a mianowicie w dzień św. Anny⁴²

⁴¹ Zob. W o l n i k, *Liturgia godzin*, 20—21.

⁴² Odmawiano wówczas w nieszporach antyfonę *Magnificet*, werset *Spem tua et pulchretudine tua intende*, a w laudesach antyfonę *O lampas mundi*, werset *Elegit eam Deus* oraz zawsze kolektę o św. Annie *Deus, qui beatam Annam*.

i. śpiew oficjum

Rubrica nie zawiera zapisu nutowego⁴³ Sposób śpiewania oficjum podaje dlatego opisowo. Melodie ulegały zmianie w zależności od rangi dnia i okresu liturgicznego. Stosowano kilka określeń na podanie melodii, co szczególnie wyraźnie występuje w przypadku *Benedicamus Domino*, które śpiewano na melodię *cum plena nota*, *simplex* lub *cum simplici nota* — z tym sposobem tożsama może być melodia *commune*, oraz *cum quinque alleluia*.

W Wielkanoc i wszystkie następujące po nim święta rangi *duplex responsoria* należało śpiewać na melodię uroczystą (*sollempniter*). Podobnie w Zesłaniu Ducha Świętego i dwa następujące po nim dni. Być może, że w niektórych okresach poprzestawano jedynie na recytatywie *responsoriów*⁴⁴

Szczegółowo określa *Rubrica* sposób śpiewania hymnów w godzinach mniejszych.

Hymn prymy *Rex Christe clementissime* należało w Adwencie śpiewać na melodię *Vox clara*, a hymny pozostałych godzin *Memento salutis auctor* na melodię przepisaną — *prascripta*. Od Bożego Narodzenia do Obrzezania Pańskiego, a później tylko w niedziele, święta rangi *duplex* i *novem lectionis* aż do Oczyszczenia NMP (2 lutego) hymny wszystkich godzin mniejszych śpiewano na melodię *A solis ortus cardine*. Od święta Matki Bożej Gromnicznej przez cały rok obowiązywała przy śpiewie hymnu prymy⁴⁵ prosta melodia (*sub simplici nota feriali*) za wyjątkiem świąt rangi *duplex* lub *triplex*, kiedy to należało stosować śpiew uroczysty na wzór chóru większego⁴⁶ W czasie Wielkanocy, przez jej oktawę, a później we wszystkie niedziele, święta rangi *duplex* i *novem lectionis* hymny godzin mniejszych śpiewano na melodię hymnu *Chorus novae Ierusalem*, a w pozostałe dni tak jak wcześniej na zwykłą melodię *ferialną* (*sub nota communia*). W dzień Wniebowstąpienia Pańskiego hymny godzin mniejszych śpiewano na melodię *Ihesu nostra redemptio*, na którą to melodię można je było śpiewać również w święta rangi *duplex* i *novem lectionis* odtąd aż do Zesłania Ducha Świętego. W dzień Zesłania Ducha Świętego i przez oktawę tego święta hymny prymy, tercji, seksty i nony śpiewano na melodię *Veni creator Spiritus*. Po święcie Trójcy Świętej powracano do prostego (*simplex*) sposobu śpiewu przepisanego na okres całego roku po święcie Oczyszczenia NMP (2 lutego).

Wyjątek od śpiewu stanowiły dni *Triduum Paschalnego*. W Wielki Czwartek po liturgii obmycia nóg (*mandatum*) mansonarze udawali się do swego chóru —

⁴³ Zapis melodii stosowanych w XV wieku w mansjonariach śląskich znaleźć można we wspomnianych wyżej antyfonarzach świdnickich.

⁴⁴ *Rubrica* podaje, że po Obrzezaniu Pańskim *responsoria.....reciterantur singulis diebus*.

⁴⁵ Być może, że i w pozostałych godzinach obowiązywała ta sama zasada.

⁴⁶ W sposób uroczysty należało śpiewać ten hymn np. w dzień Zwiastowania NMP; W święta Poczęcia NMP i Matki Bożej Śnieżnej hymn prymy należało śpiewać tak jak w święto rangi *duplex*; w takiej też randze obchodzono to ostatnie święto w diecezji wrocławskiej: Zob. S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 164.

kaplicy i tam przyciszonym głosem odmawiali swe nieszpory i kompletę. Również w Wielki Piątek po matutinum zobowiązani byli do odmawiania wszystkich przepisanych godzin maryjnych, ale tylko przyciszonym głosem. Tak samo sprawowano liturgię godzin maryjnych w Wigilię Paschy. W te dni nie odprawiano przepisanej Mszy Św. wotywniej o NMP.

2. Sposób odmawiania w dni powszednie.

Oficjum de Beata składało się w dni powszednie z matutinum, laudesów, godzin mniejszych (prymy, tercji, seksty i nony), nieszporów i komplety. Wszystkie godziny kanoniczne, za wyjątkiem matutinum i laudesów miały pełny wymiar oficjum brewiarzowego i zawierały wszystkie zasadnicze elementy liturgii godzin. Miały one następujący przebieg i ulegały następującym zmianom ze względu na zmianę okresu liturgicznego.

a. matutinum

W średniowiecznej liturgii godzin w diecezji wrocławskiej w skład matutinum wchodziły trzy nokturny poprzedzone inwitorium, antyfoną i psalmem *Venite exultemus*. Każdy nokturn składał się z trzech psalmów poprzedzonych antyfonami. Po psalmach następował werset i responsorium, następnie trzy lekcje z responsoriami i wersetem po każdej. Po ostatnim nokturnie w dni świąteczne śpiewało się *Te Deum laudamus* zamiast ostatniego responsorium⁴⁷.

Oficjum ułożone dla mansjonarii NMP odbiegało nieco od tego porządku. Składało się ono z inwitorium, trzech psalmów z antyfonami, wersetu i trzech lekcji z responsoriami. W Adwencie jako inwitorium odmawiano antyfonę *Ave Maria*, po której następował psalm *Venite exultemus* (94). Antyfona ulegała zmianie w Boże Narodzenie i odtąd przez cały rok odmawiano *In honore beatissimae Virginis*⁴⁸.

Psalmy odmawiano codziennie, przez cały rok, również w święta specjalne te same tzn. *Domine, Dominus noster* (8), *Caeli enarrant* (18), *Domini est terra* (23). Zmianie ulegały jedynie śpiewane przed nimi antyfony. W okresie Adwentu poprzedzały je kolejno: *Missus est*, *Ingressus angelus*, *Maria turbatur*. Od Bożego Narodzenia przez pozostały okres roku: *Benedicta tu*, *Sicut mirra electa*, *Speciosa facta es*⁴⁹. Po psalmach następował zawsze werset *Diffusa est*. Lekcje poprzedzane odpowiednimi benedykcjami czytano z lekcjonarza i ulegały one zmianom zgodnie z określonym tam porządkiem. Codziennie czytano trzy lekcje z następującymi po nich responsoriami. W niedziele okresu adwentowego były to:

⁴⁷ W o l n i k, *Liturgia godzin*, 29.

⁴⁸ Stosowały ją nawet niektóre święta maryjne: Nawiedzenia, Wniebowzięcia NMP i Matki Bożej Śnieżnej — pozostałe miały swe własne antyfony do inwitorium.

⁴⁹ Odmawiano je również w święto Matki Bożej Śnieżnej.

Missus est angelus, Ave Maria, Suscipe verbum. Po Gloria Patri powtarzano trzecie responsorium, ze względu na to, że w Adwencie nie śpiewano *Te Deum laudamus*. W dni powszednie tego okresu odmawiano inne responsoria, a mianowicie w poniedziałki i czwartki *Ingressus angelus, Benedicta tu, Maria ut audivit*, we wtorki i piątki *Dixit angelus, Ecce concipies, Dabit illi Dominus*, w środy i soboty *Dixit autem Maria, Christi virgo, Quomodo fiet istud*. W dni powszednie Adwentu nie powtarzano responsorium po Gloria Patri lecz odmawiano je w sposób prosty. Od Bożego Narodzenia do Obrzezania Pańskiego obowiązywały responsoria: *Beata Dei genitrix, Beata viscera, Sancta et immaculata*. Po trzecim responsorium śpiewano *Te Deum laudamus*, werset *Ora pro nobis sancta Dei genitrix alleluia*. Święto Obrzezania Pańskiego miało swe własne responsoria: *Nesciens mater, Continet in gremio, Confirmatum est cor virginis*. Następnego dnia odmawiano: *Congratulaminum mihi, Beata et venerabilis virgo, Felix namque*. Odtąd aż do święta Ofiarowania Pańskiego odmawiano te sześć responsoriów (z Bożego Narodzenia i Obrzezania Pańskiego) po trzy codziennie na przemian. Responsoria ulegały zmianie po święcie Ofiarowania Pańskiego. Odtąd odmawiano codziennie: *Sancta et immaculata, Beata es Maria, Felix namque*.

b. l a u d e s y

W XV wieku odmawiano je w następującym układzie: wprowadzenie, antyfony, psalmy, kapitulum, responsorium, hymn, werset, antyfona do kantyku Zachariasza — *Benedictus*, kentyk, oracja⁵⁰ W oficjum glogowskim de Beata nie znajdujemy informacji o responsorium i hymnie.

Jako werset wprowadzający do laudesów w Adwencie odmawiano *Ecce ancilla Domini*, a od święta Ofiarowania Pańskiego przez cały rok w dni powszednie *Ora pro nobis*⁵¹ Częstszym zmianom ulegała antyfona do psalmów. W Adwencie odmawiano *Prophetae praedicaverunt*, w Boże Narodzenie *O admirabile* (z pozostałymi), ale już od następnego dnia przez całą oktawę odmawiano codziennie tylko jedną antyfonę według porządku (kolejności). Po święcie Ofiarowania Pańskiego obowiązywała przez cały rok antyfona *Post partum*. Po antyfonie następowały psalmy Codziennie odmawiano te same psalmy *Rubrica* określa je najczęściej mianem *consueti*, albo podaje, że należy odmawiać psalm *Dominus regnavit* (92) z pozostałymi⁵² Kapitulum w okresie Adwentu brano z księgi

⁵⁰ W o l n i k, *Liturgia godzin*, 30.

⁵¹ *Rubrica* nie podaje jak wyglądał werset pomiędzy okresem Adwentu a Ofiarowaniem Pańskim.

⁵² Te pozostałe psalmy to zawsze odmawiane w laudesach *Jubilate Deo, omnis terra* (99), *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo* (62), *Benedicite, omnia opera Domini, Domino* (Dan. 3, 57—88 i 56 — kentyk trzech młodzieńców), *Laudate Dominum de caelis* (148); przytacza je w całości *Antiphonarium et Graduale pro officio missa Beatae Mariae Virginis* (BKWr 182 fol. 37n).

proroka Izajasza *Locutus est Dominus* (Iz 7,10—12) , a poza tym okresem czytano codziennie *In omnibus requiem quesivi* (Mdr 24, 7—8). Po nim następował codziennie werset *Audi filia*, po którym odmawiano antyfonę do *Benedictus*: w Adwencie *Spiritus Sanctus*, w okresie Bożego Narodzenia *Sancta et immaculata* a po święcie Ofiarowania Pańskiego *Sancta Dei Genitrix*. Najprawdopodobniej nie odmawiano po kantyku Zachariasza preces, które w Głogowie obowiązywały w oficjum maryjnym jedynie w prymie i kompletorium. Kończyły się laudesy oracją — kolektą. W Adwencie odmawiano kolektę *Deus, qui de beatæ Mariæ Virginis utero*, w Boże Narodzenie i jego oktawę *Deus, qui salutis æternæ*, a po święcie Ofiarowania Pańskiego *Concede nos famulos tuos*. Całość modlitwy zamykało *Benedicamus Domino*.

c. godziny mniejsze

Według zasad podanych przez św. Benedykta tercja, seksta i nona powinny być odprawiane w ten sam sposób: werset, hymny poszczególnych godzin, trzy psalmy, lekcja i werset *Kyrie eleison*, modlitwa na zakończenie⁵³

W oficjum de Beata w Głogowie do wymienionych już godzin mniejszych dochodziła pryma, która w stosunku do pozostałych godzin mniejszych posiadała bardziej rozbudowaną strukturę, ponieważ wchodziły w jej skład preces. *Rubrica* nie wspomina nic o wersecie rozpoczynającym modlitwę wyliczając kolejno hymn, antyfonę, psalmy, kapitulum, responsorium, werset, drugi werset i preces — tylko w przypadku prymy, kolektę. W tercji, sekście i nonie odmawiano tylko responsorium krótkie (*breve*).

pryma

Jako hymn odmawiano codziennie *Rex Christe clementissimæ*. W zależności od okresu liturgicznego zmianie ulegała jedynie melodia na którą go śpiewano. Jako antyfonę do psalmów w Adwencie śpiewano *Ave Maria*, w Boże Narodzenie i przez jego oktawę (a najprawdopodobniej aż do Ofiarowania Pańskiego) *O admirabile*, a po święcie Ofiarowania Pańskiego *Post partum*. Codziennie odmawiano psalmy *Deus, in nomine* (53), *Benedixisti* (84), *Laudate Dominum, omnes gentes* (116). Kapitulum w Adwencie *Audite ergo domus David* (Iz 7,13), a od Bożego Narodzenia kapitulum wspólne *Ab initio et ante secula* (Mdr 24, 9—10). Responsorium *Christe, Fili Dei vivi miserere nobis* (najprawdopodobniej należało ten werset powtarzać); *Qui de virgine dignatus es nasci; miserere nobis; Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto; Christe, Fili Dei vivi miserere nobis*. Później werset *Alma virgo virginum*, po którym odmawiano preces, a po nich kolektę. W Adwencie *Deus, qui de beatæ Mariæ Virginis utero*, od Bożego Narodzenia do Ofiarowania Pańskiego *Deus, qui salutis æternæ*, a po święcie Ofiarowania Pańskiego przez cały rok *Concede nos famulos*. Zakończenie modlitwy stanowiło *Benedicamus Domino*.

⁵³ Zob. Wołnik, *Liturgia godzin*, 31

tercja

Rozpoczynała się hymnem *Memento salutis auctor*, po którym w Adwencie następowała antyfona *Ne timeas* ulegająca w Boże Narodzenie zmianie na antyfonę z laudesów *O admirabile*, a po Ofiarowaniu Pańskim na *O quam pulchra*. Psalmi odmawiano codziennie te same, a mianowicie *Ad Dominum cum tribularer* (119), *Levavi oculos meos* (120), *Laetatus sum* (121). Kapitulum w Adwencie *Propter hoc dabit Dominus* (Iz 7,14), a w pozostałym okresie *Et sic in Syon* (Mdr 24,10—11), po którym odmawiano krótkie responsorium *Diffusa est gratia*, werset *Spem tua* i kolektę według porządku podanego w prymie.

seksta

Miała ten sam układ. Obowiązywał codziennie hymn *Memento salutis auctor*, po którym następowała antyfona: w Adwencie *Quoniam fiet istud* zmieniająca się w Boże Narodzenie tak jak w tercji na antyfonę z laudesów *O admirabile*, a po święcie Ofiarowania Pańskiego na *In odore*. Codziennie odmawiano następnie te same psalmy: *Ad te levavi oculos meos* (122), *Nisi quia Dominus* (123), *Qui confidunt in Domino* (124). Kapitulum w Adwencie *Orietur stella* (Lb 24,17—18), a od Bożego Narodzenia do końca roku *Et radicavi* (Mdr 24,12). Responsorium breve *Spem tua*, werset *Adiuvabit* i kolektę jak w prymie.

nona

Wszystko odmawiano początkowo jak w poprzedniej godzinie. Antyfonę w Adwencie *Ecce ancilla Domini*, która jak w tercji i sekście zmieniła się w okresie Bożego Narodzenia na *O admirabile*, a po Ofiarowaniu Pańskim na *Pulchra es*. Codziennie odmawiano kolejne psalmy: *In convertendo* (125), *Nisi Dominus aedificaverit domum* (126), *Beati omnes* (127). Kapitulum w Adwencie *Rorate caeli* (Iz 45,8) zmieniające się w dzień Bożego Narodzenia na *Quasi cedrus exaltata* (Mdr 24, 13—14) i obowiązujące w dni feriale do końca roku, responsorium breve *Adiuvabit eam*, werset *Audi filia*, po którym odmawiano kolektę jak w poprzednich godzinach mniejszych.

d. n i e s z p o r y

Rozpoczynały się antyfoną do psalmów. Wydaje się, że w codziennym oficjum stosowano w Głogowie tylko jedną antyfonę⁵⁴. W okresie Adwentu obowiązywała antyfona *Ave Maria*, w okresie Bożego Narodzenia aż do święta Obrzezania Pańskiego *O virgo virginum*, odtąd aż do Ofiarowania Pańskiego *O admirabile*, a później przez cały rok *Ecce tu pulchra es*. Po antyfonie odmawiano pięć psalmów zwanych *cosueti* to jest: *Dixit Dominus* (109), *Laudate pueri* (112), *Laetatus sum* (121), *Nisi Dominus* (126), *Lauda Ierusalem* (147). Jako kapitulum w okresie Adwentu, Bożego Narodzenia i jego oktawy czytano tekst *Egredietur virga* (Iz 11,1—2). Od święta Obrzezania Pańskiego ulegało ono zmianie

⁵⁴ Brak tu bowiem — co wyraźnie zaznaczono w wielu innych wypadkach — informacji, że antyfonę należy odmawiać *cum ceteris*.

na *Sicut cinamonum* (Mdr 24,15) i obowiązywało przez cały rok. Po kapitulum następowało responsorium, jako które w okresie Adwentu aż do końca oktawy Bożego Narodzenia odmawiano *Suscipe verbum*, od święta Obrzezania Pańskiego do Ofiarowania Pańskiego *Continet in gremio*, a odtąd codziennie *Christi virgo* za wyjątkiem piątków, kiedy odmawiano responsorium *O preclara*. Jako hymn śpiewano *Ave maris stella*, który w okresie Bożego Narodzenia i jego oktawy zmieniano na *Veni Redemptor gentium*, a od Obrzezania Pańskiego do Ofiarowania Pańskiego na *A solis ortu*. Stałym wersem, który odmawiano po hymnie był *Diffusa est* — ulegał on zmianie jedynie w Boże Narodzenie i w czasie jego oktawy na *Tamquam sponsus Dominus*. Jako antyfonę do kantyku Magnificat w okresie Adwentu śpiewano *Ecce concipies*, w Boże Narodzenie i jego oktawę *Cum esset desponsata*, od Obrzezania Pańskiego do Ofiarowania Pańskiego *Nesciens mater virgo*, a po święcie Ofiarowania Pańskiego ulegała ona codziennie zmianom: w niedziele śpiewano *Nigra sum*, w poniedziałki *Ista est speciosa*, we wtorki *O florens rosa*, w środy *Descendi*, w czwartki *Anima mea*, w piątki *Alma redemptoris*, w soboty *Salve regina*. Po Magnificat odmawiano kolektę. W Adwencie i oktawie Bożego Narodzenia *Deus, qui de beatæ Mariæ Virginis utero*, od Obrzezania do Ofiarowania Pańskiego *Deus, qui salutis*, a odtąd przez cały rok *Concede nos famulos tuos*. Modlitwę zamykało *Benedicamus Domino*.

e. k o m p l e t a — modlitwa przed spoczynkiem

Rozpoczynała się antyfoną do psalmów *Alma [redemptoris]*⁵⁵, po której następowały zawsze psalmy *Saepe expugnaverunt* (128), *De profundis* (129), *Domine non est exaltatum* (130). Jako hymn śpiewano codziennie *Fit porta*⁵⁶ a po nim kapitulum *Butirum et mel* (Iz 7,15)⁵⁷, wersem *Audi filia*. Zmianie ulegała antyfona do *Nunc dimittis*. W Adwencie obowiązywała *Ecce ancilla Domini*, w kompletorium po I nieszpórach Bożego Narodzenia *Completi sunt*, od kompletorium po II nieszpórach Bożego Narodzenia aż do Ofiarowania Pańskiego włącznie *Verbum caro factum est*, a później aż do końca roku kościelnego *Glorificamus te*. Wyjątek stanowiła Wigilia Paschy ze swą antyfoną *Alleluia sancta Dei Genitrix*⁵⁸ oraz niektóre święta maryjne⁵⁹. Po kantyku Symeona

⁵⁵ obowiązywała ona przez cały rok.

⁵⁶ Wyjątkowo w święto Nawiedzenia NMP i przez jego oktawę śpiewano hymn *O Christi mater*

⁵⁷ Jedynie dwa święta maryjne posiadały własne kapitula: Niepokalane Poczęcie NMP *Multe filiae regum* i Nawiedzenie NMP *Sonet vox tua*.

⁵⁸ Niewykluczone, że obowiązywała ona przez cały okres Wielkanocny, ale brak na to potwierdzenia.

⁵⁹ W święto Nawiedzenia NMP i przez jego oktawę odmawiano przed kantykiem Symeona *Gaude Maria*; w święto Narodzenia NMP i przez jego oktawę można było zamiast *Glorificamus te* odmawiać *Alma redemptoris*; a w komplecie po II nieszpórach Zwiastowania NMP obowiązywała antyfona *Haec est dies*, której nie należało powtarzać.

następowały preces, które należało odmawiać tak jak w prymie i kolekta według podanego tam porządku. Swe własne kolekty — z dnia — miały omawiane w *Rubricie* święta maryjne oraz ich oktawy. Zakończenie modlitwy stanowiło *Benedicamus Domino*.

Tak też zapewne odmawiano omawiane oficjum maryjne w dni rangi novem lectionum, skoro *Rubrica* nie podaje żadnych informacji na ten temat, określając jedynie melodię hymnów obowiązujących w godzinach mniejszych.

3. Sposób odmawiania w święta rangi duplex

Jako, że *Rubrica* nie mówi na ten temat nic więcej należy przypuszczać, że odmawiano wtedy wszystko tak jak w oficjum serialnym. Wyjątek stanowiły tu obowiązujące wtedy I nieszpory, w których należało śpiewać responsorium *Ad nutum Domini*. Zmianie ulegały wtedy również melodie hymnów⁶⁰ W randze duplex należało ponadto odmawiać oficjum w święto Narodzenia św. Jana Chrzciciela, św. Anny oraz poświęcenia chóru mniejszego.

4. Oficja świąteczne główne i specjalne (triplex?)⁶¹

Rubrica przewiduje następujące okazje do innego, niż wyżej przedstawiono przebiegu oficjum. Najpierw wspomina o niedzielach Adwentu, w które wszystko należało odmawiać tak jak to zostało przedstawione w oficjum I niedzieli adwentowej. Okres Wielkiego Postu również nie wnosił tu zasadniczych zmian. Wspomina jedynie *Rubrica*, że od czwartku (Wielkiego Czwartku?) należy znowu responsoria i psalmy odmawiać łącznie z *Gloria Patri*, co pozwala przypuszczać, że podobnie jak w oficjum brewiarzowym opuszczano je począwszy od Niedzieli Pasyjnej⁶² Informacja ta jest na tyle ważna, że w liturgii godzin w diecezji wrocławskiej należało wówczas opuszczać między innymi *Gloria Patri*⁶³ Samo Triduum Paschalne nie przeszkadzało mansjonarzom w sprawowaniu przepisanej liturgii godzin maryjnych. *Rubrica* wręcz zobowiązuje ich do odmawiania przyciszonym głosem wszystkich godzin. Dalej zaznacza, że przepisy ogólne nie dotyczą świąt rangi triplex i specjalnych, które rządzą się swoimi prawami (fol. 16v/17r). W święta główne i przez ich oktawy obowiązywały, co wyraźnie zostało podkreślone specjalne — własne responsoria. Do grupy świąt rangi triplex i specjalnych należą:

a. święta Pańskie

Boże Narodzenie i jego oktawa. Oficjum przeznaczone na ten dzień ma charakter wyraźnie maryjny, przejawiający się głównie w zmieniających się

⁶⁰ Zob. śpiew oficjum.

⁶¹ Teksty oficjów zobacz w aneksie.

⁶² S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 320 nr 61; W o l n i k, *Liturgia godzin*, 133—134.

⁶³ Zob. S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 92; W o l n i k, *Liturgia godzin*, 136—140.

w porównaniu z normalnym oficjum poszczególnych jego częściach. I tak w I nieszporach zmianie ulegały antyfony do psalmów, kapitulum, responsorium i kolekta. W następującej po nich komplecie zachowano kapitulum używane w tekstach maryjnych. Matutinum zachowało swoisty układ oparty na inwatorium, trzech psalmach z antyfonami, versiculum i trzech czytaniach z responsoriami. W laudesach charakter maryjny zachowały antyfony, kapitulum i werset. Również godziny mniejsze zachowały swój całkowicie maryjny charakter z hymnem, kapitulum, wersetami i responsoriami. W drugich nieszporach akcenty maryjne podkreślały antyfony do psalmów i magnificat, kapitulum i werset oraz oracja. W komplecie odmawiano stały hymn, a kapitulum i werset mają charakter maryjny.

W ten sam sposób odmawiano oficjum w dniu następnym — święto św. Szczepana i przez całą oktawę Bożego Narodzenia z tym tylko, iż w laudesach odmawiano wtedy tylko po jednej antyfonie codziennie według kolejności.

Obrzezanie Pańskie. *Rubrica* podaje tylko sposób odmawiania nieszporów, podając znowu maryjne antyfony do psalmów i magnificat i o takim samym charakterze kapitulum, responsorium i werset (wspólne z oficjum święta pozostały jedynie hymn i kolekta), wspomina o komplecie polecając ją odmawiać tak jak wcześniej oraz o matutinum wymieniając responsoria o charakterze wyłącznie maryjnym.

Wigilia Wielkanocna zachowała również charakter maryjny, co wyraźnie podkreślają wszystkie przytoczone antyfony, kapitula, responsorium, wersety a nawet hymn nieszporów⁶¹

Podobnie wyglądało oficjum w święta **Wniebowstąpienia Pańskiego, Zesłania Ducha Świętego, Trójcy Świętej i Bożego Ciała.** Podawane przez

⁶¹ Dla porównania przytaczamy tu oficjum obowiązujące *In Vigilia Pasche* w Świdnicy: Ad vespervas antiphona super psalmos *Tota pulchra es* psalmus *Dixit Dominus*, psalmus *Laudate*, psalmus *Visi Dominus*, psalmus *Lauda Ierusalem* (opuszczono zapewne pomyłkowo psalm *Laetatus sum*), capitulum *Sicut cynamonum*, responsorium *Solem iustitie*, ymnpus *Ave Maria*, versiculum *Diffusa*, ad magnificat antiphona *Dilectus meus loquitur*, collecta *Concede nos famulos*, ad benedicamus cum omnibus versiculis dicitur alleluia infra hinc et octavam corporis Christi. Ad completorium psalmus *Saepe expugnauerunt*, psalmus *De profundis*, psalmus *Domine non est exaltatum*, ymnpus *Fit porta*, capitulum *multe filie regum*, versiculum *Audi filia et*, antiphona super Nunc dimittis *Alleluja sancta Dei genitrix alleluja intercede pro nobis alleluja*, preces consuete, collecta *Concede nos famulos tuos*. Pro ultima *Salve regina* collecta ut supra. Ad matutinum Invitatorium *In honore beatissime*, antiphona *Benedicta tu*, psalmus *Domine, Dominus noster*, antiphona *Sicut lilium*, psalmus *Caeli enarrant*, antiphona *Speciosa facta*, psalmus *Domini est terra*, responsorium *Diffusa*, Omelia *Stabat iuxta crucem ihesu mater eius*, responsorium *Sancta et immaculata*, secundum responsorium *Beata es Virgo*, responsorium tereium *Felix namque*, Et hec responsoria tenetur per totum annum usque ad adventum domini exceptis octavis beate virginis. Ad laudes antiphona *Post partum virgo*, psalmus *Dominus regnavit cum ceteris*, capitulum *In omnibus requiem*, versiculum *Audi filia*, ad Benedictus antiphona *Sancta Dei genitrix*, collecta ut supra. Ad primam ymnpus sub nota generalia *Rex criste clementissime*

Rubrica antyfony, kapitula, responsoria, hymny i wersety mają charakter wyłącznie maryjny

Do świąt Pańskich należał też obchód dnia **konsekracji kościoła**. I tutaj podane antyfony i responsorium mają charakter maryjny, a pozostałe części oficjum zachowywały go ze względu na to, że należało je odmawiać jak w dniu Trójcy Świętej.

Na osobną uwagę zasługuje wpisanie po święcie Wszystkich Świętych obowiązku odprawiania oficjum tak jak w święta rangi duplex w dniu, który odczytaliśmy jako święto **dedykacji chóru** (in dedicacione chori). Chodzi tu najprawdopodobniej o dzień poświęcenia kaplicy — chóru mansjonarzy kolegiackich.

b. święta maryjne

Pierwszym obchodem maryjnym omawianym przez rubrycę głogowską jest święto **Poczęcia NMP** (Conceptio Beate Virginis) obchodzone 8 grudnia. W XIV w. obchodzono je w diecezji wrocławskiej w randze duplex. Od XV w. należało ono do świąt nakazanych i obchodzonych w randze triplex⁶⁵ Oficjum odmawiane przez mansjonarzy różni się od odmawianego w to święto w katedrze, a za jej przykładem w diecezji. Wykazuje ono wiele wspólnego z oficjum rymowanym *ortus conclusus* z święta Narodzenia NMP, do którego to odwołują się rubryce wrocławskie jeszcze w XVI wieku⁶⁶

Po święcie tym nie obchodzono oktawy

Drugim chronologicznie świętem maryjnym omawianym przez rubrycę jest święto **Oczyszczenia NMP** (Purificationis Beate Virginis) obchodzone 2 lutego. Historycznie należy ono wprawdzie do świąt Pańskich, ale na zachodzie obchodzono je już w VII w. jako maryjne⁶⁷ Posiadało ono własne oficjum rymowane *O admirabile* z hymnem *Quod chorum*⁶⁸ Tak też odmawiano je w mansjonarii głogowskiej. Jedyne matutinum zachowało swój skrócony charakter — inwitorium, trzy psalmy z antyfonami i trzy czytania ze swymi responsoriami. Do drugiego responsorium dodawano w tym dniu werset *Casta parentis viscera*, a trzecie śpiewano z tropami.

Święto **Zwiastowania NMP** (Anuntiationis Beate Virginis) — 25 marca — obchodzono w diecezji wrocławskiej w randze triplex i bez oktawy Posiadało ono własne oficjum rymowane *Missus est Gabriel*⁶⁹ Ono też obowiązywało w man-

⁶⁵ Sobieczko, *Liturgia katedry*, 158; Por Wolnik, *Liturgia godzin*, 65.

⁶⁶ Zob. Sobieczko, *Liturgia katedry*, 399 nr 163. Zob. tamże, 159

⁶⁷ Sobieczko, *Liturgia katedry*, 153.

⁶⁸ Omówienie tego oficjum zob: Sobieczko, *Liturgia katedry*, 153—155; a tekst 410—412 nr 187; Wolnik, *Liturgia godzin*, 182—183.

⁶⁹ Jego omówienie zob: Sobieczko, *Liturgia katedry*, 155—158; tekst. tamże, 421—423 nr 206; Wolnik, *Liturgia godzin*, 189—190.

sjonarii głogowskiej. Swą specyfikę podobnie jak w poprzednie święto zachowało jedynie matutinum, z tym że tym razem nic nie wiadomo o dodawaniu wersetów czy tropów.

Kolejne święto maryjne **Nawiedzenie NMP** (Visitationis Marie Virginis) — 2 lipca obchodzone w randze triplex z oktawą. Również to święto posiadało we wrocławskich kodeksach liturgicznych własne oficjum rymowane *Exurgens autem Maria z hymnem Assunt festa iubilea*⁷⁰ Tak też odmawiali je mansjonarze w kolegiacie głogowskiej zachowując teksty oficjum z XV wieku⁷¹ Jedynie responsorium w II nieszporach ulegało tu zmianie, zamiast *O preclara* śpiewano *Suscepit Israel*.

Największym obchodem maryjnym była uroczystość **Wniebowzięcia NMP** (Assumptio BMV) — obchodzona 15 sierpnia. Poprzedzona była ona wigilią. Święto obchodzone w randze triplex z oktawą⁷² Dzień ten należał do szczególnie ważnych dla kapituły głogowskiej. Począwszy od Wniebowzięcia NMP odbywało się tu co roku trzydniowe generalne posiedzenie kapituły gromadzące prałatów i kanoników⁷³ W tym dniu odbywała się też tradycyjna — sięgająca zapewne swymi początkami wczesnego średniowiecza — procesja wychodząca z kościoła parafialnego i zdążająca do kolegiaty. Brali w niej udział kanonicy wraz z całym pozostałym duchowieństwem⁷⁴

Uroczystość posiadała własne oficjum rymowane *Ecce tu pulchra es* z hymnem *Ave maris stella*⁷⁵ Ono też odmawiane było przez mansjonarzy głogowskich. Posiadało jednak pewne własne teksty. W I nieszporach zachowywało XV wieczne responsorium *Felix namque*, a w kompletorium odmawiano do Nunc dimittis antyfonę *Glorificamus te*.

Do uroczystych obchodów maryjnych należało wreszcie święto **Narodzenia NMP** (Nativitas BMV) — 8 września, obchodzone w randze triplex z wigilią i oktawą⁷⁶ Oktawę w katedrze wrocławskiej obchodzone w randze festum III lectionum⁷⁷, w kolegiacie głogowskiej natomiast jako festum IX lectionum⁷⁸ Również to święto posiadało swe własne oficjum rymowane *Ortus conclusus est* z hymnem *O quam glorifica*⁷⁹, które odmawiali też głogowscy mansjonarze. Posiadało ono swe odrębności. W I nieszporach odmawiano responsorium *Stirps*

⁷⁰ Omówienie zob: Sobeczko, *Liturgia katedry*, 159—161, tekst: 451—453 nr 252; Wolnik, *Liturgia godzin*, 202—203.

⁷¹ Por. Wolnik, *Liturgia godzin*, 202.

⁷² Sobeczko, *Liturgia katedry*, 161; Wolnik, *Liturgia godzin*, 65.

⁷³ Gerlic, *Kapituła głogowska*, 58—59.

⁷⁴ Gerlic, *Kapituła głogowska*, 184.

⁷⁵ Sobeczko, *Liturgia katedry*, 161, tekst oficjum 470—472 nr 286 i 287; Wolnik, *Liturgia godzin*, 212—213.

⁷⁶ Sobeczko, *Liturgia katedry*, 163; Wolnik, *Liturgia godzin*, 65.

⁷⁷ Sobeczko, *Liturgia katedry*, 163.

⁷⁸ AAW IV b. 7 fol. 96b.

⁷⁹ Sobeczko, *Liturgia katedry*, 163.

Yesse zamiast *Solem iusticiae*. Jako antyfonę do *Nunc dimittis* można było śpiewać obowiązującą w oficjum *Glorificamus te* albo *Alma redemptoris*. W godzinach mniejszych odsyła *Rubrica* nie do oficjum *de una virgine* lecz poleca responsoria, wersety i wszystko inne odmawiać z tekstów wspólnych o Matce Bożej i ze święta.

Rubrica wymienia jeszcze dwa święta maryjne dopisane w późniejszym czasie Ofiarowanie NMP i Matki Bożej Śnieżnej.

Święto **Ofiarowania NMP** (*Praesentatio BMV*) obchodzono 21 listopada w randze duplex. W diecezji wrocławskiej wprowadził je jako obowiązujące synod biskupa Rudolfa z 1473 r.⁸⁰ Posiadało ono własne oficjum rymowane *l'ons hortarum*, które odmawiali też mansjonarze glogowscy. Drobnymi tylko szczegółami różniło się ono od obowiązującego w diecezji. W pierwszych nieszporach poleca *Rubrica* responsorium śpiewać z tropami. Matutinum składało się z trzech psalmów poprzedzonych antyfonami i najprawdopodobniej tak, jak w przypadku Matki Bożej Śnieżnej z trzech czytań z responsoriami, z których trzecie tak jak w nieszporach śpiewano z tropami. Godziny mniejsze mają nieco inny układ czytań. Zachowując te same teksty (*Mdr Syr 24, 17*) rozpoczynają ich czytanie nie od tereji lecz od prymy, a jako czytanie w nocy podają następujący werset (24, 18).

Święto **Matki Bożej Śnieżnej** (*Mariac Nivis*) — obchodzone 5 sierpnia, pojawia się w diecezji wrocławskiej dopiero na przełomie XV/XVI wieku i obchodzone było w randze *sesum duplex*. Teksty oficjum brewiarzowego czerpano z tekstów wspólnych o NMP⁸¹. Tak też wyglądało ono — z nieznacznymi zmianami — w glogowskiej mansjonarii.

W matutinum odmawiano tylko trzy psalmy ze swymi antyfonami, po których następował werset i trzy czytania *de hystoria* z responsoriami, były to zawsze ostatnie responsoria z każdego nokturnu. Ostatnie responsorium odmawiano z tropami⁸². W laudesach odmawiano przed psalmami tylko jedną antyfonę, jako kapitulum zamiast *Ab initio et ante secula* czytano *In omnibus requiem*. W godzinach mniejszych czytano kapituła wspólne o Matce Bożej (*capitula generalia*). Psalmy poprzedzały antyfony: w tereji *O quam pulchra*, w sekście *In odore*, w nocy *Pulchra es*⁸³.

⁸⁰ S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 164—165; W o l n i k, *Liturgia godzin*, 66 przypis 18.

⁸¹ S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 164

⁸² Wcześniej po responsorium w nieszporach zaznacza *Rubrica*, że należy je śpiewać bez tropów

⁸³ Według pierwotnego zapisu tego oficjum należało w nieszporach odmawiać przed psalmami antyfonę *Ecce tu pulchra es* z pozostałymi, responsorium *Felix namque* a pozostałe części bez zmian. Zapisano tu ponadto II nieszpory w których antyfony do psalmów obowiązujących w święta maryjne poprzedzać miały antyfony z laudesów. Oficjum posiadało w tej godzinie własne responsorium *Solem iustitie* i antyfonę do magnificat *Nigra sum sed formosa*. W laudesach należało odmawiać antyfonę *Post partum* wraz z pozostałymi. Kapituła, które podano (I i II nieszporów, laudesów, prymy i tereji) zaczerpnięto z oficjum Ofiarowania NMP

c. obchody ku czci świętych

Oprócz świąt maryjnych do świąt specjalnych zalicza *Rubrica* kolejno święta św. Jana Chrzciciela, które ze względu na szczególną cześć dla patrona katedry wrocławskiej należało w całości odprawiać według przepisów obowiązujących dla świąt rangi duplex, św. Piotra i Pawła, św. Anny, które również należało w całości odprawiać tak jak święta rangi duplex, św. Michała Archaniola, patronki Śląska św. Jadwigi i Wszystkich Świętych. Ogranicza się tu tylko do podania antyfon do psalmów, responsorium i antyfony do magnificat w nieszporach, tylko w przypadku święta św. Jadwigi podaje również hymn, a dla obchodu św. Anny wersety w nieszporach i matutinum, oraz zaznacza, iż w święto św. Jana Chrzciciela i św. Michała Archaniola responsorium z nieszporów obowiązuje jako trzecie w matutinum. Szczególnie uroczyste należało obchodzić święto św. Jadwigi w którym to dniu należało powtarzać antyfony do psalmów i magnificat. W dniu św. Anny należało natomiast dodawać sufragia w nieszporach i matutinum. Wszystkie przytoczone teksty liturgiczne mają charakter maryjny

PRZEPISY DODATKOWE — oświetlenie chóru mniejszego.

Problemem, przed którym stawała każda wspólnota duchownych w średnio-wieczu było właściwe oświetlenie miejsca sprawowania kultu Bożego. Starano się temu zaradzić przez zgromadzenie odpowiedniej ilości wosku przeznaczzonego na świece⁸⁴ Szczegółowe przepisy regulowały sposób oświetlenia chóru⁸⁵

Oprócz funkcji użytecznej świecce odgrywały niemalą rolę w dodawaniu splendoru liturgii, czy podkreślenia ważności przeżywanej uroczystości. Tę też właśnie ich rolę ujęła wspólnota mansjonarzy glogowskich w szczegółowe przepisy polecając zapalać po cztery mniejsze świece⁸⁶ przy następujących okazjach: w czasie I i II nieszporów Poczęcia, Nawiedzenia, Wniebowzięcia i Narodzenia NMP oraz Wniebowstąpienia Pańskiego; w czasie I i II nieszporów oraz zawsze rano w święta Obrzezania Pańskiego, Epifanii, Oczyszczenia NMP, Zwiastowania NMP i Wszystkich Świętych; w czasie I i II nieszporów i rano za wyjątkiem II nieszporów w dzień Trójcy Świętej, Boże Ciało, św. Jana

⁸⁴ Kapituła glogowska dla przykładu otrzymywała rocznie 36 kamieni wosku oraz co kwartał pewną ilość świec od tamtejszych mieszczan w zamian za prawo korzystania z pastwisk położonych obok terenu kolegiaty: G e r l i c, *Kapituła glogowska*, 68; 10 kamieni wosku płacili rocznie mieszczanie za przywilej wybudowania w Głogowie młyna: t a m z e, 70; posiadała ona ponadto przywilej wystawiony jej w 1518 r. przez Zygmunta Starego dzięki któremu mogła z terenu Królestwa Polskiego sprowadzać rocznie bez cla na użytek kościoła i kultu Bożego 24 kamienie wosku: t a m z e, 71

⁸⁵ Por. D o l a, *Wrocławska kapituła katedralna*, 304; W o l n i k, *Liturgia godzin*, 88—89

⁸⁶ Mniejsze świece używane we wrocławskiej katedrze w czasie Wigilii Paschalnej ważyły po około 2 kilogramy, duże po około 3 kilogramy: D o l a, *Liturgia Wielkiego Tygodnia*, 207; S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 105

Chrzcziciela, św. Piotra i Pawła, św. Michała, Dedykacji kolegiaty, św. Jadwigi i Ofiarowania NMP Najbardziej uroczysty charakter miało oświecenie w okresie Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego. Przepisane cztery świece zapalano wówczas w czasie odmawiania wszystkich godzin aż do nony włącznie trzeciego dnia po uroczystości. Jeżeli uznano to za stosowne wolno je było zapalać również w dzień oktawy Wielkanocnej i Zesłania Ducha Świętego (za wyjątkiem II nieszpórów).

W dniu Ofiarowania NMP należało ponadto uroczysto nakryć ołtarz w chórze. Podobnie następnego dnia — św. Cecylii ze względu na odprawiane tu statio, z tym że tego dnia nie mansjonarze lecz kapituła zobowiązana była do dostarczenia świc.

UWAGI KOŃCOWE

Do bogatego dziedzictwa pobożności średniowiecznej należały między innymi znane już od X wieku małe oficjum wotywno o NMP (*officium parvulum de BMV*) oraz różnego rodzaju godzinki: np. małe godzinki wotywno o siedmiu niebieskich radościach NMP, o siedmiu boleściach NMP⁸⁷. Omawiane przez nas oficjum należy do typu pierwszych, czyli jest to maryjne *officium parvulum*. Posiada ono na wzór oficjum brewiarzowego wszystkie części⁸⁸. W matutinum i laudesach nie spotykamy w Głogowie hymnów. Matutinum składa się ponadto tylko z jednego nokturnu zawierającego trzy stałe psalmy i trzy ulegające codziennie zmianie lekcje⁸⁹. Odmawiane było w Głogowie codziennie, ale nie na zasadzie czystej, osobistej pobożności⁹⁰, lecz związane z fundacją stanowiło obowiązek obciążający mansjonarzy NMP. Odmawiano je zapewne dodatkowo oprócz obowiązującego w danym dniu oficjum łącząc je z sobą. Modlitwy zaczynało od matutinum oficjum maryjnego — wraz z nokturnem i laudesami aż do *Benedicamus Domino* włącznie, po których następowało matutinum dnia porządkowego od *inwitatorium*, laudesy i *pryma*, po której odmawiano *prymę* oficjum małego. Po *prymie* odmawiano *tercję* dnia, do której po *Benedicamus Domino* dodawano *tercję* oficjum małego. Podobnie łączono *seksty* i *nony*. Gdy łączono nieszpory to najpierw odmawiano nieszpory oficjum małego o NMP, dalej nieszpory dnia z *kompletorium* i *kompletę* oficjum małego⁹¹. Porę odmawiania poszczególnych godzin regulował zatem prawdopodobnie porządek przewidziany

⁸⁷ S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 203—204; o godzinkach zob. J K o p e ć, *Godzinki*, w: EK t. 5 (1989), 1238—1241

⁸⁸ W o l n i k, *Liturgia Godzin*, 75—76.

⁸⁹ Zob. W o l n i k, *Liturgia godzin*, 76.

⁹⁰ Jak to było w zwyczaju: zob. W o l n i k, *Liturgia godzin*, 75; S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 203.

⁹¹ W o l n i k, *Liturgia godzin*, 76.

dla sprawowania codziennej liturgii chórowej⁹² Obowiązek codziennego odmawiania tego oficjum utrzymał się w Głogowie zapewne do sekularyzacji. Związano go później ze wspólnotą wikariuszy kolegiackich⁹³

ANEKS

Tekst rubryceli głogowskiej publikujemy w całości zachowując oryginalną gramatykę i błędy popełnione przez pisarzy. Teksty pisane kursywą ozdobną (park) odpowiadają naniesionym później marginaliom. Teksty ujęte w nawias kwadratowy to uzupełnienia wyrazów i zdań wprowadzone przez autora artykułu. Czcionką półtłustą podano wyrazy pisane czerwonym inkausem.

(f. 1r) BENEDICCIONES AD OMELIAM

Intellectum sancti ewangelii Christi adaperiat nobis gratias spiritus sancti.
Per ewangelica dicta deleantur nostra delicta.
Diuinum auxilium maneat semper nobiscum.

PRECES AD PRIMAM ET COMPLETORIUM

Versiculum Et ne nos inducas in tentationem Responsorium Sed libera [nos a malo]

Versiculum Verbum caro factum est Responsorium Et habitauit [in nobis]
Credo.

Versiculum Carnis resurreccionem Responsorium Et vitam eternam.

Versiculum Dignare me laudare te virgo sacrata Responsorium Da [mihi virtutem contra hostes tuos]

Versiculum Senciant omnes tuum iuuamnen Responsorium Quicumque ccele[brant tuam commemoracionem]

Versiculum In omni tribulacione et anguscia nostra Responsorium Suc|urre nobis pyssima virgo mater maria|

Versiculum Domine exaudi oracionem meam Responsorium Et clamor [meus ad te veniat].

Versiculum Dominus vobiscum Responsorium Et cum spiritu tuo
Oremus

⁹² Podaje go: D o l a, *Wroclawska kapitula*, 301, D o l a, *Liturgia Wielkiego Tygodnia*, 185; S o b e c z k o, *Liturgia katedry*, 207; W o l n i k, *Liturgia godzin*, 85—86.

⁹³ Zob. AAWr IV b 1/ 1763. Regesten foundationis et status insignis collegiatae ecclesiae Glogoviae Majoris ad Divam Virginem cum statutis canonicalibus ibidem ac praebendis canonicalibus ibidem conscriptum a Francisco Josef Tworek eiusdem ecclesiae canonico, fol. 8.

BENEDICCIONES DIE DOMINICO

Qui natus est de virgine dignetur nos benedic|ere|
 Maria laude digna succurre nobis |benigna|
 Intercede pia pro nobis virgo |Maria|

Sic benedicciones sequuntur

(f. 1v) DE BEATA VIRGINE

[In primo nocturno]

Sancta Dei genitrix sis nobis auxiliatrix
 Virginis marie filius sit nobis clemens et propicius.
 Ora voce pia pro nobis virgo maria.
Montagh, Dornstagh.

In secundo nocturno

Alma virgo virginum intercede pro nobis ad tuum filium
 Stella maria maris succurre piissima nobis
 Nos cum prole pia benedicat virgo maria
Dienstagh, Freijtagk.

In tercio nocturno

Ab hoste maligno protegat nos dei genitrix virgo
 Stella maria maris nos a vicijs tuearis
 Ad nouem chorus angelorum perducatur nos regina celorum
Mittwocg, Sonnabend

(f. 2r) CAPITULA GENERALIA PER ANNI CIRCULUM DE BEATA VIRGINE

et primo ad vespervas

*Sicut cynamonum et balsamum aromatizans odorem dedi quasi mirra electa
 dedi suauitatem odoris: Deo gracias.*

Collecta generalis et ad omnes horas dicendi

*Concede nos famulos tuos quesumus domine deus noster perpetua mentis et
 corporis sanitate gaudere et gloriosa beate marie semper virginis intercessione
 praesenti liberari tristitia et eterna perfrui leticia Per*

ad completorium

*Multe filie regum congregauerunt diuicias tu sola sancta dei genitrix (f. 2v)
 supergressa es vniuersas: Deo gracias*

Capitulum in matutinum

*In omnibus requiem quesui et in hereditate domini morabor tunc precepit et
 dixit michi creator omni et qui creauit me requieuit in thabernaculo meo et dixit*

michi in iacob inhabita et in israel hereditare et in electis meis mitte radices

Deo gracias

Versiculum

Audi filia et uide et inclina aurem tuam

ad primam

Ad inicio et ante secula creata sum et usque ad futurum seculum non desinam et in habitacione sancta coram ipso ministraui. Deo gracias

ad terciam

Et sic in syon firmata sum et in ciuitate sanctificata similiter requieui et in ierusalem potestas mea

(f.3r) **ad sextam capitulum**

Et radicaui in populo honorificato et in partes dei mei hereditas illius et in plenitudie sanctorum detencio mea Deo gracias

ad nonam

Quasi cedrus exaltata sum in libano et quasi cypressus in monte syon quasi palma exaltata sum in cades et quasi plantacio rose in yericho: Deo gracias

IN ADWENTU DOMINI

capitulum ad vespervas

Egredietur virga de radice yesse et flos de radice eius ascendet et requiescet super eum spiritus domini spiritus sapencie et intellectus spiritus consilij et fortitudinis spiritus sciencie et pietatis et replebit eum spiritus (f.3v) timoris domini Deo gracias

Collecta ad omnes horas

Deus qui de beate marie virginis utero verbum tuum angelo annunciante carnem suscipere voluisti presta supplicibus tuis ut qui vere eam dei genitricem credimus eius apud te intercessionibus adiuuemur Per eundem

ad Completorium capitulum

Butirum et mel comedet ut sciat reprobare malum et eligere bonum. Deo gracias.

In matutinum capitulum

Locutus est dominus ad achas dicens pete tibi signum a domino deo tuo in profundum inferni siue in excelsum supra et di(f.4r)xit achas non petam et non temptabo dominum. Deo gracias

Capitulum ad primam

Audite ergo domus dauid num qui parum est vobis molestos esse hominibus quia molesti estis et deo meo: Deo gracias

Ad terciam capitulum

Propter hoc dabit dominus ipse vobis signum ecce uirgo concipiet et pariet filium et uocabitur nomen eius emanuel

Ad sextam capitulum

Orietur stella ex iacob et consiget homo de ysrahel et confringet omnes duces alienigenarum et erit omnis terra possessio eius

capitulum ad nonam

Rorate celi de super et nubes pluant iustum apperiatur (f.4v) terra et germinet saluatorem et iusticia oriatur simul ego dominus creauit eum: Deo gracias

IN CONCEPCIONE BEATE MARIE VIRGINIS**ad vespervas Capitulum**

Dilectus meus loquitur michi surge propera amica mea columba mea formosa mea et veni: Deo gracias

Collecta ad vespervas

Deus qui beate marie uirginis conceptionem gloriosam uaticinio angelico parentibus predixisti praesta huic familie tue eius presidijis semper et ubique muniri cuius conceptionis sacram solemnitatem congrua frequentatione ueneratur. Per

(f.5r) Ad Completorium Capitulum

Multe filie

In matutinum capitulum

Dominus possedit me

Et alia secundum ordinem ut in festo natiuitatis beate uirginis.

**INFRA NATIUITATEM CHRISTI
ET PRIFICACIONEM BEATE VIRGINIS**

dictur capitula generalia.

Collecta ad omnes horas

Deus qui salutis eterne beate marie uirginitate fecunda humano generi premia prestitisti tribue quaesumus: ut ipsam pro nobis intecedere senciamus per quam meruimus auctorem uite suscipere Dominum

**IN PURIFICACIONE
BEATE MARIE VIRGINIS****Capitulum ad vespervas**

Claritas dei illuminauit templum hu(f.5v)cerna enim eius est agnus quem sytheon ille senex diu in ulnis gestauerat et in toto mundo regem glorie predicabat

collecta

Perfice in nobis quaesumus domine gratiam tuam qui iusti symeonis expectationem implesti ut sicut iste mortem non uidit priusquam Christum dominum videre mereretur ita et nos vitam obtineamus eternam: Per eundem

In matutinum capitulum

Ecce mitto angelum meum qui praeparabit viam ante faciem meam et statim veniet ad templum sanctum suum dominator quem vos queritis et angelus testamenti (f.6r) quem vos vultis: Deo gracias

Collecta diei ad omnes horas

Omnipotens sempiterne deus maiestatem tuam suppliciter exoramus ut sicut vnigenitus tuus hodierna die cum nostre carnis substantia in templo est presentatus ita nos facias purificatis tibi mentibus presentari: Per eundem

Ad primam capitulum

Ecce mitto angelum meum ut supra

Ad terciam capitulum

Ecce veniet dicit dominus exercituum et quis poterit cogitare diem aduentus eius aut quis stabit ad uidendum eum ipse enim quasi ignis conflans et quasi herba fullonum et sedebit conflans emundas (f.6v) argentum: Deo gracias

Ad sextam capitulum

Et purgabit filios leui et colabit quasi aurum et quasi argentum et erunt domino offerentes sacrificia in iusticia: Deo gracias

ad nonam capitulum

Et placebit domino sacrificium iuda et iherusalem sicut dies seculi et sicut anni antiqui dicit dominus omnipotens: Deo gracias

ad secundis vesperas Capitulum

Sicut cynamonum et bal[samum]

ad completorium capitulum

Multe filie

IN VIGILIA VISITATIONIS SANCTE MARIE VIRGINIS

capitulum in vespis

Signum magnum apparuit in celo mulier amicta sole et luna sub pedibus eius et in capite eius corona stellarum duode(f.7r)cim et in vtero habens clamabit parturiens: Deo gracias

Collecta in vespis

Tue sanctificationis arche marie domine deus que te nouem mensibus baiulauit fac nos debita veneracione festa peragere in qua ipse dignatus es clausum prophetam in vtero elyzabeth visitare: Qui vivis

Ad completorium Capitulum

Sonet vox tua in auribus meis

Capitulum ad matutinum

Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles similis est dilectus meus capree hymnologue ceruorum

Collecta de die

Deus qui presentem festiuitatem in ihesu Christi filij tui et marie virginis matris eius laudibus venerari fecisti (f.7v) presta quesumus ut qui eiusdem virginis humilitatis et gaudiorum quibus elyzabeth visitauit sollempnia celebramus in eorum memoria et gaudijs iugiter maneamus. per eundem

Ad primam capitulum

En iste stat post parietem nostrum respiciens per fenestras prospiciens per cancellos en dilectus meus loquitur michi Deo gracias

ad terciam capitulum

Surge propera amica mea columba mea formosa mea et veni iam enim yemps transijt ymber abiit et recessit flores apparuerunt in terra nostra tempus putacionis aduenit

ad sextam capitulum

(f.8r) Vox turturis audita est in terra nostra ficus protulit grossos suos vinee florentes dederunt odorem suum

ad nonam

Surge propera amica mea speciosa mea et veni columba mea in foramibus petre in cauernis macerie ostende michi faciem tuam

In secundis vesperis capitulum

Ego mater pulcre dileccionis et timoris et agnicionis et sancte spei in me omnis gracia vie et veritatis in me omnis spes vite et virtutis

ad Completorium capitulum

Sonet vox tua in auribus meis vox enim tua dulcis et facies tua decora

Collecta per octavam ad omnes horas

(f.8v) Deus qui in visitacione letabunde virginis marie ihesu Christi filij tui gerule noue laudis preconio magnificari voluisti eius precibus et meritis talem nobis quaesumus tue visitacionis gratiam tribue quatenus nunc et semper pijs mentibus te magnificare mereamur Per eundem

IN VIGILIA ASSUMPCIONIS MARIE**Capitulum ad vespas**

Que est ista que ascendit per desertum sicut virgula fumi exaromatibus mirre et thuris et vniversi pulueris pigmentarij

collecta

Deus qui virginalem aulam beate marie birginis (f.9r) in qua habitares eligere dignatus es da quesumus ut sua nos defensione munitos iocundos facias sue interesse festiuitati Qui vivis

Capitulum ad matutinum*In omnibus requiem que|sivi| require supra***Collecta***Veneranda nobis domine huius diei festiuitas opem conferat sempiternam in qua dei genitrix mortem subijt temporalem nec tum mortis nexibus deperim potuit que filium tuum dominum nostrum de se genuit incarnatum: Qui tecum vivit***ad primam capitulum***Ab inicio et ante secula***ad terciam capitulum***Et sic in syon***ad sextam capitulum***(f 9v) Et radicaui in po|pulo|***Ad nonam capitulum***Quasi cedrus ex|altata|***ad secundis vesperis capitulum***Sicut cynamomum***Ad Completorium capitulum***Multe filie*

Item illa omnia require supra sequitur Collecta quae distinguitur per totam octavam:

*Concede nobis quesumus omnipotens deus ad beate marie semper virginis gaudia eterna pertingere de cuius nos veneranda assumptione tribuis annua sullempnitate gaudere per dominum***IN NATIUITATE SANCTE MARIE VIRGINIS****ad primas vespervas***Dilectus meus loquitur michi surge propera amica mea formosa mea et veni***Collecta ad vespervas***Famulis tuis quesumus (f.10r) domine celestis graciae munus impetrare ut quibus beate marie virginis partus extitit salutis exordium natiuitatis eius uotiuua solempnitas pacis tribuat incrementum***Capitulum ad matutinum et ad primam***Dominus possedit me inicio uiarum suarum antequam quicquam faceret a principio ab eterno ordinata sum et ex antiquis antequam terra fieret Deo gracias***ad terciam capitulum***Nec dum erant abissi et ego iam concepta eram nec dum fontes aquarum eruperant nec dum montes gravi mole constiterant ante omnes colles ego (f 10v) parturiebar Deo gracias*

ad sextam capitulum

Quando appendebat fundamenta terre cum eo eram cuncta componens et delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore ludens in orbe terrarum et deliciae mee eme(!)cum filijs hominum: Deo gracias

Ad nonam capitulum

Nunc ergo filij audite me beati qui custodiunt vias meas audite disciplinam et estote sapientes et uolite abicere eam

Ad secundas vespervas capitulum

Beatus homo qui audit me et qui vigilat ad fores meas cottidie et obseruat ad postes hostij mei qui me invenerit inueniet vitam et hauri (f.11r) et salutem a domino: Deo gracias

ad Completorium capitulum

Multe filie regum congre[gauerunt]

DE SANCTA ANNA**collecta**

Deus qui beatam annam matris tue genitricem fieri uoluisti presta quesumus ut apud te meritis utriusque matris et filie regna celestia consequamur. Qui uiuis

In uesperis versiculum Specie tua et pulchretudine tua Intende

In matutinum versiculum Elegit eam deus et preelegit eam Et habitare facit eam in tabernaculo suo

(f.11v) PRESENTACIONIS MARIE**Ad uesperas collecta**

Deus qui sanctam dei genitricem virginem mariam templum sancti spiritus post triennium in templum tuum presentari uoluisti presta quesumus ut qui eius presentacionis festa veneramus ipsi templum in quo habitare digneris efficiamur per eundem et eiusdem

Ad matutinum et ad horas collecta

Deus qui beatam virginem Mariam in templum tuum presentari et spiritu sancto [...] sanxisti da nobis sic spiritus sancti instrui disciplinis ut dignum tibi munus deuoti pectoris offerramus Per dominum

Et eiusdem Capitula quere post rubricarium.

(f.12r) RUBRICA SIUE ORDO SERUANDUS IN CHORO
MANSIONARIORUM
CAPELLE BEATE VIRGINIS IN SUMMO GLOGOUIE MAIORIS
IN ADVENTU DOMINI

Ad vespervas antiphona super psalmos *Aue maria* psalmi consueti dicitur videlicet *Dixit dominus, Laudate pueri, Letatus, Nisi dominus, Lauda ierusalem.* Capitulum *Egriedetur virga* Responsorium *Suscipe verbum.* ymnpus. *Ave maris stella.* versiculum *Diffusa.* Ad magnificat antiphona *Ecce concipies.* collecta *Deus qui de beate marie virginis vtero.* Benedicamus communc.

Ad completorium antiphona *Allma.* psalmi *Sepe expugnauerunt, De profundis, Domine non est exaltatum.* ymnpus *Iffit porta.* Capitulum *Butirum et mel comedet.* versiculum *Audi filia.* antiphona ad Nunc dimittis *Ecce ancilla Domini.* preces *Kyrie elejson, Christe elejson, Kyrie elejson. Pater noster, Et ne nos inducas.* versiculum *Spiritus sanctus super veniet in te et virtus altissimi obvmbrahit te. Credo in deum, Carnis resurrectionem.* versiculum *Dignare me laudare te.* versiculum *Senciant omnes tuum.* versiculum *In omni tribu[flacione].* versiculum *Domine exaudi. Dominus vobiscum.* Collecta *Deus qui de beate marie virginis* ut supra Et nota: quod solum isti tres versiculi post Carnis resurrectionem dici debent sed non plures per totum anni circulum loco precum. Item hoc ordine seruande sunt vespere cum completorium per totum aduentum.

Ad matutinum. Invitatorium *Aue maria.* psalmus *Venite.* antiphona ad psalmo *Missus est.* psalmus *Domine dominus* (f.12v) antiphona *Ingressus angelus* psalmus *Celi enrrant.* antiphona *Maria turbatur* psalmus *Domini est terra.* versiculum *Diffusa est.* Lecciones habentur in leccionario. Responsorium primum *Missus est angelus.* Responsorium secundum *Aue maria.* Responsorium tercium *Suscipe verbum.* Et nota: quod post Gloria in mediate reincipitur responsorium. Quia Te deum laudamus non canitur usque ad natiuitatem Christi. Item hec tria responsoria solum dominicis diebus per adventum canuntur.

Ad Laudes. versiculum *Ecce ancilla domini.* antiphona ad psalmos *Prophete predicauerunt.* psalmi *Dominus regnavit* cum ceteris. Capitulum *Locutus est dominus ad Achas.* versiculum *Audi filia.* ad Benedictus antiphona *Spiritus sanctus.* Collecta ut supra *Deus qui de beate.* Benedicamus communc.

Ad Primam ymnpus *Rex Christe clementissime* sub illa nota qua canitur ymnpus *vox clara* et sub tali nota canitur singulis dominicis diebus per aduentum et in festis novem leccionum exceptis duplicibus. Sic eciam ad alias horas. antiphona ad primam *Aue maria.* psalmi consueti *Deus in nomine, Benedixisti, Laudate dominum omnes gentes.* Capitulum *Audite ergo domus David.* Responsorium *Criste fili dei viui miserere nobis.* versiculum *Qui de virgine dignatus es nasci, miserere, Gloria, Christe fili.* versiculum *Alma virgo virginum.* Preces cum collecta ut in completorium.

Ad terciam ympnus *Memento salutis auctor* (f. 13r) sub nota prescripta. antiphona *Ne timeas*. psalmi *Ad dominum cum tribu[larer]*. *Leuauit oculos*. *Letatus*. Capitulum *Propter hoc dabit dominus* Responsorium breue *Diffusa est gracia*. versiculum *Spem tua*. Collecta ut supra.

Item ad sextam ympnus *Memento salutis*. antiphona *Quoniam fiet istud*. psalmi *Ad te leuauit*. *Nisi quia dominus*. *Qui confidunt* Capitulum *Orietur stella* Responsorium breue *Spem tua* versiculum *Adiuuabit* Collecta ut supra.

Item ad nonam ympnus *Memento sal[utis]* antiphona *Ecce ancilla domini* psalmi *In conuertendo*. *Nisi dominus edi[ficauerit]*. *Beati omnes* Capitulum *Rorate celi de super* Responsorium breue *Adiuuabit eam* versiculum *Audi filia* collecta ut supra. *Benedicamus domino*. *Deo gracias*.

Ad Vesperas omnia ut heri patet

ad completorium similiter

Item feria secunda et aliis diebus sequentibus

ad matutinum omnia tenentur sicut in ipsa dominica. Nisi quod lecciones variantur ut in leccionario habetur et responsoria feria secunda Responsorium primum *Ingressus angelus*. Responsorium secundum *Benedicta tu*. Responsorium tertium *Maria ut audiuit* Et nota. quod serialibus diebus tertium Responsorium post Gloria non reincipitur sed simpliciter repetitio canitur Item feria tertia Responsorium primum *Dixit angelus*. Responsorium secundum *Ecce concipies*. Responsorium tertium *Dabit illi dominus*. Item feria quarta Responsorium primum *Dixit autem maria ad*. Responsorium secundum *Cristi virgo*. Responsorium tertium *Quomodo fiet istud* Et nota. quod hec responsoria per alios dies sequentes ordine prenotato seruantur (f. 13v) sed alternantur per totum adventum exceptis dominicis diebus.

ITEM IN CONCEPCIONE BEATE VIRGINIS

Ad Vesperas antiphona *Deus ante luciferum* cum ceteris. psalmi *Omnia laudate*. Capitulum *Dilectus meus loquitur mihi* Responsorium *Gaudia qui vite* ympnus *Gaude visceribus*. versiculum *Diffusa*. ad magnificat antiphona *Virgo maria*. collecta *Deus qui beate marie virginis conceptionem*. *Benedicamus cum plena nota*.

Ad completorium psalmi cottidiani *Sepe expugnauerunt* cum ceteris. ympnus *Fit porta Christi*. Capitulum *Multe filie re[gum]* versiculum *Audi filia*. Ad nunc dimittis antiphona *Glorificamus te*. preces communes dicuntur collecta ut supra.

Ad matutinum Invitatorium *Eya peruigiles* psalmus *Venite* antiphona ut in historia. psalmi consueti *Domine dominus* cum ceteris. Responsoria ut in hystoria.

Ad laudes versiculum *Ora pro nobis sancta dei genitrix*. antiphone ut habentur in libro *Indutus fortitudine* cum ceteris. psalmi consueti *Dominus regnavit* cum reliquis. Capitulum *Dominus possedit me* versiculum *Audi filia*. Ad *Benedictus* antiphona *Israhel invicta*. collecta ut in vesperis.

Ad primam ympnus. *Rex Christe clementissime* canitur sub nota ut in duplici festo. Sic similiter in alijs horis. antiphona *Indutus fortitudine*. psalmi consueti. Capitulum *Dominus possedit me*. Responsorium (f.14r) versiculum et preces ut supra notatum est cum collecta diei.

Ad terciam antiphona *Seruite in leticia* psalmi communes. Capitulum *Nec dum erant abissi*.

Ad sextam antiphona *Sitiuit in te domine*. Capitulum *Quando appendebat*.

Ad nonam antiphona *In sanctis vos*. Capitulum *Nunc ergo filij audite me*. Responsorium, versicula cum collecta diei.

Ad secundas vespervas antiphone de laudibus. psalmi *Dixit dominus*, *Confitebor*, *Beatus vir*, *De profundis*, *Memento*. Capitulum *Beatus homo qui audit*. Responsorium *Stella [videlicet coloribus sanitatis?]* ympnus ut supra in primis vesperis. versiculum *Diffusa*. Ad magnificat antiphona *Deposuit gentes*. collecta ut supra.

Ad completorium omnia ut heri.

Et nota quod de Concepcione non tenetur per octavam sed sola ipsa die. In sequentibus vero diebus tenetur de adventu ut prius signatum est tam in vesperis quam in matutinum.

IN VIGILIA NATIUITATIS DOMINI

[**Ad vespervas**] antiphona super psalmos *O virgo virginum* que repetitur psalmi *Omnia laudate* Capitulum *Egredietur virga* Responsorium *Suscipe verbum virgo maria* ympnus *Veni redemptor gentium*. versiculum *Tamquam sponsus dominus alleluia*. Ad magnificat antiphona *Cum esset desponsata* que repetitur. Collecta *Deus qui de beate marie virginis vtero*. Benedicamus cum quinque alleluia.

Ad completorium psalmi cottidiani ympnus *Fit porta* Capitulum *Butirum et mel comedet*.(f.14v) Ad nunc dimittis antiphona *Completi sunt*. preces communes. collecta *Deus qui de beate marie virginis vtero*.

Ad matutinum. Invitatorium *In honore beatissime*. psalmus *Venite* antiphona *Benedicta tu* psalmus *Domine dominus noster*, antiphona *Sicut mirra electa* psalmus *Celi enarrant*, antiphona *Speciosa facta es* psalmus *Domini est terra*, versiculum *Diffusa* cum alleluia. Responsorium primum *Beata dei genitrix*, Responsorium secundum *Beata viscera*, Responsorium tertium *Sancta et immaculata*.

Et nota quod hec triaresponsorium continuantur per totam octavam. *Te deum laudamus* versiculum *Ora pro nobis sancta dei genitrix* cum alleluia.

Ad laudes antiphona *O admirabile* cum ceteris. psalmi consueti. Capitulum *In omnibus requiem quesivi* versiculum *Audi filia*. Ad benedictus antiphona *Sancta et immaculata*. Collecta *Deus qui salutis eterne* Benedicamus cum quinque alleluia.

Ad horas antiphona de laudibus *O admirabile*.

Ad primam ympnus *Rex Christe clementissime* sub nota *A solis ortus cardine*. Sic et in alijs horis. Et canitur hec nota singulis diebus usque ad festum circumcisionis inclusive. Postea vero solum diebus dominicis et in festis duplicibus et novem leccionum usque ad festum purificationis beate virginis. Capitula generalia dicitur ad horas Responsoria communia cum alleluia et versiculi cum collecta *Deus qui salutis*.

Nota: quod ab hinc et per totum annum in precibus ad (f.15r) primam et completorium loco huius versiculum *Spiritus sanctus superueniet in te* dicitur versiculum *Verbum caro factum est Et habitavit*

In secundis vesperis antiphona *O admirabile* cum ceteris omnibus. psalmi *Dixit dominus, Confitebor, Beatus vir, De profundis, Memento*. Capitulum *Sicut cynamonum*, Responsorium *Verbum caro factum est*, ympnus *A solis ortu*, versiculum *Diffusa*, antiphona ad magnificat *Nesciens mater* quam repetitur, collecta ut supra.

Ad completorium. psalmi consueti, ympnus *Fit porta*, Capitulum *Multe filie regum*, versiculum *Audi filia*, antiphona ad nunc dimittis *Verbum caro factum est*, preces consuecte cum collecta ut supra.

In die sancti Stephani et sequentibus per totam octavam omnia tenenda sunt ordine prenotato in omnibus horis ut ipso die natiuitatis preterquam, ad laudes vbi vna sola antiphona tenetur quolibet die secundum ordinem.

IN VIGILIA CIRCUMCISIONIS DOMINI

Ad vespervas antiphona *O admirabile* sola, psalmi consueti videlicet, *Dixit dominus, Laudate pueri, Letatus, Nisi dominus, Lauda ierusalem*. capitulum *Sicut cynamonum*. Responsorium *Continet in gremio* quod canitur ad vespervas singulis diebus infra hinc et purificationis. versiculum *Diffusa*, ympnus *A solis ortus*, ad magnificat antiphona *Nesciens mater virgo*, collecta *Deus qui salutis*, Benedicamus cum quinque alleluia.

Ad completorium. omnia ut supra.

Ad matutinum. Invitatorium, antiphone et psalmi ut supra Sed Responsoria variantur Responsorium primum *Nesciens mater*, Responsorium secundum *Continet in gremio*, Responsorium tertium *Confirmatum est cor virginis* (f.15v)

Responsoria versicula ad horas, antiphone, Collecta ut in precedentibus diebus, et capitula.

Item die immediate sequenti.

In matutinum Responsorium primum *Congratulamini mihi*, Responsorium secundum *Beata et venerabilis virgo*, Responsorium tertium *Felix namque*.

Et nota quod hoc ordine tenentur hore usque ad festum purificationis beate virginis sic tamen quod predicta sex responsoria alternatur vicibus reciterantur singulis diebus. Et illo excepto quod post octavas Epyphaniae non dividitur amplius alleluia ad responsoria, versicula et Benedicamus.

IN VIGILIA PURIFICACIONIS BEATE VIRGINIS

Ad vespas antiphona *O admirabile* cum alijs sequentibus, psalmi *Dixit dominus*, *Confitebor*, *Beatus vir*, *De profundis*, *Memento*, Capitulum *Claritas dei illuminabit*, Responsorium *videte miraculum*, versiculum *Hec summi dei prius*, ymnpus *Quod chorus vatum*, versiculum *Diffusa*. Ad magnificat *Senex puerum portabat*. Collecta *Perfice in nobis*. Benedicamus.

Ad completorium ymnpus *I't porta*. ad nunc dimittis *Glorificamus te*. collecta *Deus qui salutis eterne*.

In matutinum Invitatorium *Ecce venit ad templum*. psalmus *Venite* antiphona *Benedicta tu* cum ceteris psalmi communes *Domine dominus noster* cum ceteris Responsorium primum *Adorna thalamum*, Responsorium secundum *Videte miraculum*, (f.16r) cum versiculum *Casta parentis viscera*, Responsorium tertium *Gaude maria virgo* cum tropo.

Ad laudes versiculum *Ora pro nobis*, antiphona *Responsum accepit* cum ceteris in historia, psalmi consueti. Capitulum *Ecce mitto angelum*, versiculum *Audi filia*, Ad Benedictus *Cum inducerent*, collecta de festo *Omnipotens sempiterne deus quem dicitur ad omnes horas dici*.

Ad horas antiphone de laudibus, Responsorium, versiculum et collecta ut supra, ymnpus canuntur sub nota *A solis ortus cardine*

In secundis vespas omnia ut supra in die natiuitatis Christi signatum est, excepta antiphona ad magnificat pro qua canitur *hodie beata virgo maria puerum ihesum*, et collecta quam dicitur de festo.

Ad completorium omnia ut in completorium ipso die natiuitatis Christi preter collectam quam dicitur de festo.

SEQUENTI DIE

Hoc modo tenendus est.

Ad matutinum. Invitatorium *In honore beatissime*, psalmus *Venite*, antiphone et psalmi ut in die purificationis que eciam per totum annum tenentur conuenitus. Responsorium primum *Sancta et immaculata*, Responsorium secundum *Beata es maria*, Responsorium tertium *ffelix namque*.

Ad laudes versiculum *Ora pro nobis*, antiphona *Post partum*, psalmi *Dominus regnavit* cum ceteris. Capitulum *In omnibus requiem quesivi* versiculum *Audi filia*, antiphona *Sancta dei genitrix*, Collecta *Concede nos famulos*, *Benedicamus domino* commune.

Ad primam ymnus *Rex Christe clementissime* sub simplici nota seriali *secus autem si fuerit festum duplex aut triplex tunc canitur solemniter ut in choro maiori* antiphona *Post* (f.16v) *partum*, psalmi consueti, Capitulum *Ab inicio et ante secula*, Responsorium versiculum et preces communes, Collecta *Concede nos famulos*.

Ad terciam antiphona *O quam pulcra*, Capitulum *Et sic in Syon*.

Ad sextam antiphona *In odore*, Capitulum *Et radicaui*.

Ad nonam antiphona *pulcra es* Capitulum *Quasi cedrus*, Responsorium, versiculum et collecta ut supra.

Ad vespervas antiphona *Ecce tu pulcra es*, psalmi consueti ut in adventu notatum est. Capitulum *Sicut cynamomum*, Responsorium *Cristi virgo* quod canitur singulis diebus preterquam in festo duplici in primis vespervis vbi canitur responsorium *Ad natum domini*, et omnibus sexcis ferijs in vespervis canitur Responsorium *O preclara*. Sed in festis principalibus per ipsorum octavas canitur responsoria specialia festorum et ipsorum octavas appriata. ymnus *Ave maris stella* versiculum *Diffusa est gratia* Ad magnificat antiphona die dominico: *Nigrasum*, feria secunda: *Ista est speciosa*, feria tertia: *O florens rosa*, feria quarta: *Descendi*, feria quinta: *Anima mea*, feria sexta: *Alma redemptoris*, Sabbato: *Salve regina* Collecta *Concede nos famulos tuos*, *Benedicamus* commune.

Ad completorium psalmi pacent, ymnus *Fit porta*, Capitulum *Multe filie regum*, versiculum *Audi filia*, Ad nunc dimittis *Glorificamus te*, preces ut supra, Collecta *Concede nos famulos*, *Benedicamus* domino.

Et nota Quod ita tenendus est per totum anni circulum (f.17r) serialiter. Nisi triplicibus et festorum specialibus ut infra patebit.

IN FESTO ANUNCCIACIONIS BEATE VIRGINIS

Ad vespervas antiphona *Missus est* cum ceteris. psalmi *Omnia laudate*, Capitulum *Egredietur virga*, Responsorium *Cristi virgo*, ymnus *Ave maris stella*, versiculum *Diffusa est*. Ad magnificat antiphona *Ingressus angelus* Collecta *Deus qui de beate marie virginis utero*, *Benedicamus* cum plena nota.

Ad completorium antiphona *Laus tibi domine*, ymnus *fit porta*, Capitulum *Butirum et mel comedet*, Ad nunc dimittis antiphona *Glorificamus te*, preces consuecte cum collecta de festo.

Ad matutinum. Invitatorium *Aue maria*, psalmus *Venite*, antiphona *Missus est*, psalmus *Domine dominus noster*, antiphona *Ingressus angelus* psalmus *Celi enarrant*, antiphona *Maria turbatur* psalmus *Domini est terra*, versiculum

Diffusa est, Responsorium primum *Ingressus angelus*, Responsorium secundum *Cristi virgo*, Responsorium tertium *Quomodo fiet istud*.

Ad Laudes versiculum *Ecce ancilla domini*, antiphona *Quando venit* cum sequentibus, psalmi consueti, Capitulum *locutus est dominus ad achas*, versiculum *Audi filia*, ad *Benedictus* antiphona *Hec est dies* quam repetitur, Collecta *Deus qui de beate* Benedicamus ut in vesperis.

Ad primam ymnpus *Rex [Christe] clementissime* cum sollempni nota, antiphona *Quando venit*, psalmi consueti, Capitulum *locutus est dominus*, Responsorium *Christe fili dei*, versiculum *Alma virgo virginum* (f. 17v) preces consuecte dicitur, collecta ut supra.

Ad terciam ymnpus *Memento salutis*, antiphona *Non ex virili*, capitulum *Audite ergo*, Responsorium *Diffusa*, Collecta ut supra.

Ad sextam antiphona *Beatus auctor seculi*, Capitulum *Propter hoc*, Responsorium *Specie tua*, collecta ut supra.

Ad nonam antiphona *Dominus pudici pectoris*, Capitulum *Orietur stella*, Responsorium *Adiuuabit*, Collecta ut supra.

In secundis vesperis antiphona de laudibus, psalmi de domina ut in Natiuitate Christi, Capitulum *Rorate celi*, Responsorium *Quomodo fiet istud*, ymnpus *Aue maris stella*, versiculum *Diffusa*, antiphona ad magnificat *Diem istum quem* que repetitur, Collecta et Benedicamus ut in primis vesperis.

Ad completorium ymnpus *Fit porta*, Capitulum *Multe filie regum*, versiculum *Audi filia*, ad nunc dimittis antiphona *Hec est dies*, quam non repetitur, preces cum Collecta ut supra.

Sequenti die et alijs tenetur hore qualiter ut prius notatum est.

IN PASSIONE DOMINI

Cantantur hore sicut in alijs diebus in *Quadragesima et ab doringstag* Gloria patri ad responsoria et psalmos canitur ut prius *habens horas*.

Item nota quod feria quinta in cena domini post mandatum tunc regens legunt submissa voce vesperas suas et completorium in capella. Sic eciam parasceues post matutinum chori legunt omnes horas submissa voce sicut solet sibi tre interdicti. Et simili modo de secundo vesperas et completorium. Eciam in vigilia pasche simili modo submissa (f. 18r) voce leguntur nec legitur missa beate virginis hijs diebus.

IN VIGILIA PASCHE

Ad vesperas antiphona super psalmos *Tota pulchra es*, que repetitur, psalmi communes de beata virgine. Capitulum *Sicut cynamonum*, Responsorium *Solem iusticie*, ymnpus *Aue maris stella*, versiculum *Diffusa* cum alleluia, Ad magni-

ficat antiphona *Dilectus meus loquitur mihi quem repetitur*, Collecta *Concede nos famulos*, Benedicamus cum quinque alleluia.

Nota. quod ad omnes antiphonas et responsoria et versicula ab hinc usque ad festum sancte Trinitatis additur alleluia vnum uel duo secundum quod requirit. Et ad Benedicamus in vesperis et matutinum tria uel quinque Ad alias horas vnum tamen dicitur alleluia.

Ad completorium ympnus *I't porta*, Capitulum *Multe filie*, versiculum *Audi filia*, Ad nunc dimittis antiphona *Alleluia sancta dei genitrix*, preces consuecte dicitur, Collecta *Concede* ut supra.

Item nota. Quod in festo pasche et in alijs sex diebus sequentibus et in omnibus diebus dominicis et in duplicibus festis et in festis novem leccionum ympnus Ad primam terciam sextam et nonam canitur sub tali nota sicut *Chorus noue ierusalem*. In alijs autem diebus canitur serialiter sub nota communia

Item nota quod in festo pasce et alijs duos diebus sequentibus in matutinum quod tres responsoria dicitur Solemnisciter et idem responsorium eodem dicitur in vesperas. Ad magnificat dicitur antiphona Regina celi alia ut supra. In octava pasce ad vesperas antiphona Tota pulcra Responsorium Solem ad magnificat Regina celi. Completorium sicut in vigilia pasce.

Feria secunda post diem pasche omnia ut supra in matutinis et in alijs omnibus horis.

(f. 18v) IN FESTO ASCENSIONIS DOMINI

Ad vesperas antiphona *Tota pulcra es*, que repetitur, psalmi seriales de beata virgine. Capitulum *Sicut cynamomum*, Responsorium *Super salutem*, ympnus *Ave maris stella*, versiculum *Diffusa*, Ad magnificat antiphona *Regina celi*, Collecta et ad completorium ut supra.

In matutinum Responsorium tercium *Super salutem*.

Item ympni ad horas cantantur sub nota sicut *Ihesu nostra redempcio*. Solct cantari *Item in festorum duplicibus et novem leccionum eadem nota cantatur usque ad penthecostem.*

IN VIGILIA PENTHECOSTES

Ad vesperas antiphona super psalmos *Tota pulcra es* sicut in vigilia pasce. Capitulum commune. Responsorium *Solem iusticie* ad magnificat antiphona *Regina celi* collecta et alia omnia tenentur sicut in festo ascensionis. Isto excepto quod ympni horarum canitur sub nota sicut *veni creator spiritus* per totam octauam.

Item nota quod die pentecostem et alijs duos diebus sequentibus tenetur sicut prenotatum est in die pasce ut fietur in margine.

IN VIGILIA TRINITATIS

Ad vespervas antiphona *Tota pulchra es* sine alleluia quod nunc ad antiphonas, responsoria versicula et Benedicamus abmittitur. Capitulum *Sicut cynamonum* Responsorium *Solem iusticie*, ympnus *Aue maris stella* versiculum *Diffusa est graciā*. Ad magnificat antiphona *In laude mea /.../?* quam repetitur. Benedicamus cum plena nota.

Ad completorium ympnus *fit porta*. Ad nunc dimittis antiphona *Glorificamus te*. preces consuecte.

Ad matutinum in die sancte trinitatis et ad alias horas tenetur sicut predictum est. Et in sequentibus diebus canitur simplex (f.19r) sicut post festum purificationis marie.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI

antiphona super psalmos **ad vespervas** *Tota pulchra* psalmi communes. Capitulum *Sicut cynamonum* Responsorium *Felix namque*. Ad magnificat antiphona *Osculetur me*. Alia ut supra. Benedicamus cum quinque alleluia.

Nota. Quod festo corporis Christi ac visitacionis marie et per octavas eorundem ad versiculum et ad responsorium horarum dicitur alleluia secundum consuetudinem huius collegium.

IN FESTO BEATI JOHANIS BAPTISTE

Propter reuerenciam patroni ecclesie katedralis agitur sub toto duplici festo.

Ad vespervas antiphona super psalmos *Tota pulchra es*. Responsorium *Stirps yesse* quod eciam canitur pro tercio responsorio in matutinum. Ad magnificat antiphona *Surge amica mea* alia ut in trinitate.

IN FESTO PETRI ET PAULI

antiphona super psalmos *Ecce tu pulchra*. Responsorium *Ad nutum*. ad magnificat *Tota pulchra*. Benedicamus simplex.

IN FESTO VISITACIONIS MARIE VIRGINIS

ad vespervas antiphona super psalmos *Exurgens autem* cum ceteris, psalmi Omnia laudate. Capitulum *Signum magnum*. Responsorium *Magnificat anima*.

ympnus *Assunt festa iubilea. ad magnificat O quanta vis amoris. collecta Tue sanctificationis arche. Benedicamus cum quinque alleluia.*

Ad completorium ympnus *O Christi mater Capitulum Sonet vox tua. Ad nunc dimittis antiphona Gaude maria. Et dicitur hec antiphonam per totam octavam ad nunc dimittis, preces consuecte dicitur.*

Ad matutinum. Invitatorium *In honore marie virginis antiphona Quam gloriosam psalmus Domine dominus noster antiphona Celi stupent psalmus Celi enarrant antiphona Ferax est terra dominum (f.19v) psalmus Domini est terra versiculum Diffusa. Responsorium primum Surge amica mea secundum O preclara. Resp. tertium Magnificat.*

Ad laudes antiphona *In marie virginis vtero cum ceteris, psalmi consueti Capitulum Ecce iste venit Ad Benedictus Benedictus dominus. Collecta Deus qui presentem festiuitatem.*

Ad horas antiphone de laudibus.

Capitulum **ad primam** *En ipse stat.*

Ad terciam capitulum *Surge propera.*

Ad sextam capitulum *vox turturis.*

Ad nonam capitulum *Surge propera.*

In secundis vesperis antiphona de laudibus, psalmi ut in Natiuitate Christi. Capitulum *Ego mater pulcre dileccionis. Responsorium Suscepit israhel ympnus et versiculum ut supra. Ad magnificat antiphona Magnificet dominum. Collecta Deus qui presentem festiuitatem.*

Item per octauam omnia ut ipso die preter responsoria in matutinum que alternatur singulis diebus tria, prima die prima tria de primo nocturno, secunda die de secundo nocturno. Tercia die de tercio nocturno et sic reincipiendo et singulis diebus vna antiphona de laudibus secundum ordinem ad laudes cum collecta *Deus qui in visitationem.* Et in vesperis ad psalmos antiphona *In marie virginis vtero.* psalmi ut ipso die qui leguntur per totam octauam. Capitulum *Ego mater pulcre.* Responsoria secundum ordinem de hystoria a primo incipiendo et sic consequenter. Collecta *Deus qui in visitacione.* Alia omnia ut super.

In [...] Exurgens sola psalmi ut per octauam. Capitulum responsorium ympnus versiculum antiphona ad magnificat sicut in primis vesperis Collecta Deus qui in visitationem [...] Completorium sicut in die. Ad laudes Esurientes alia ut per octauam. In secundis vesperis antiphona In marie sola. Capitulum responsorium ympnus versiculum [ant] ad magnificat sicut [in secundis vesperis?] Collecta Deus qui in visitacione.

(f.20r) IN FESTO SANCTE ANNE

Omnia sicut in festo duplici *Responsorium Stirps yesse* additur in vesperis pro suffragium *Magnificet* in matutinum *O lampas mundi* cum versiculum et collecta de sancta Anna.

IN VIGILIA ASSUMPCIONIS MARIE

Ad vespervas antiphona *Ecce tu pulchra es cum ceteris*, psalmi *Omnia laudate*. Capitulum *Que est ista*. Responsorium *Felix namque*, ymnpus *Aue maris stella*, versiculum *Diffusa*. Ad magnificat antiphona *Virgo prudentissima* collecta *Deus qui virginalem*. Benedicamus cum plena nota.

Ad completorium ymnpus *Fit porta*. Capitulum *Multe filie*, versiculum *Audi filia*. Ad nunc dimittis *Glorificamus te preces communes*.

Ad matutinum Invitatorium *In honore beatissime* antiphona *Exaltata est* psalmus *Domine dominus noster* antiphona *Paradisi porta* psalmus *Celi enarrant* antiphona *Speciosa facta es* psalmus *Domini est terra* versiculum *Diffusa* Responsorium primum *Vidi speciosam* Responsorium secundum *Super salutem* Responsorium tertium *Felix namque*.

Ad laudes antiphona *Assumpta est maria cum ceteris*. Capitulum *In omnibus requiem* collecta *Veneranda*.

Ad horas antiphona de laudibus, Capitula, Responsorialia et versicula generalia cum collecta *Veneranda* ut supra.

In secundis vespervis antiphona de laudibus psalmi sicut in natiuitate Christi. Capitulum *Sicut cynamomum* Responsorium *Super salutem* ymnpus, versiculum ut supra. Ad magnificat antiphona *Hodie maria virgo celos ascendit* collecta *Veneranda*.

Ad completorium omnia ut in vigilia.

Item nota. Quod per totam octauam omnia tenentur ut supra (f.20v) nisi quod reponsoria de hystoria alternatur primo die responsoria de primo nocturno secunda die de secundo nocturno tertia die de tercio et tunc reincipiuntur. Et ad laudes singulis diebus vna sola antiphona de laudibus secundum ordinem. Sed in vespervis antiphona ad psalmos *Assumpta est maria* psalmi ut ipso die Responsorialia item secundum ordinem hystoric seruantur et variantur singulis diebus. Ad magnificat antiphona *Virgo prudentissima* Collecta ad omnes horas per totam octauam *Concede nobis qvesumus omnipotens deus*. Ad completorium omnia ut supra.

In octava Assumpcionis ad vespervas antiphona Ecce tu pulchra sola. Capitulum *Que est ista* responsorium *Felix namque* ymnpus et versiculum ut supra ad magnificat *Virgo prudentissima* Collecta *Concede nobis*. In matutinum per totum ut in die. Ad laudes *pulchra es alia patet*. In secundis vespervis antiphona *Diffusa es sola* Capitulum *Sicut cynamomum* Responsorium *Super salutem* ymnpus et versiculum ut supra ad magnificat *Speciosa facta es* Collecta ut supra.

IN VIGILIA NATIUITATIS MARIE

Ad vespervas antiphona *Ortus conclusus cum ceteris*, psalmi *Omnia laudate*, capitulum *Dilectus meus*, Responsorium *Stirps yesse* ymnpus *O quam glorifica* versiculum *Diffusa* ad magnificat antiphona *Natiuitas tua* collecta *Famulis tuis* Benedicamus cum plena nota.

Ad completorium ymprus *Fit porta Capitulum Multe filie* versiculum *Audi filia*. Ad nunc dimittis *Alma redemptoris* uel *Glorificamus te dei*.

Ad matutinum Invitatorium *Corde et voce simul* antiphona super psalmos de primo nocturno per totam octauam secundum *Ecce tu pulcra*, psalmi consueti. Responsorium primum *Hodie nata est* Responsorium secundum *Solem iusticie* Responsorium tertium *Stirps yesse*.

Ad laudes antiphona *Natiuitas gloriose* cum ceteris psalmi patent Capitulum *Dominus possedit me*. Ad Benedictus antiphona *Natiuitatem hodiernam* Collecta *Famulis* (f.21r) *tuis* que ipso die et per totam octauam seruatur ad omnes horas.

Ad horas antiphona de laudibus psalmi cottidiani.

Capitulum **ad primam** sicut ad matutinum *Dominus possedit me*.

Ad terciam Capitulum *Nec dum erant abyssi*.

Ad sextam capitulum *Quando appendebant*.

Ad nonam capitulum *Nunc ergo filij* Responsorialia, versicula et alia omnia de beata virgine et de festo.

In secundis vesperis antiphone de laudibus, psalmi de beata virgine sicut in die natiuitatis Christi. Capitulum *Beatus homo qui audit me* Responsorium *Ad nutum domini* ymprus, versiculum ut supra. Ad magnificat *Quando nata* Collecta diei *Famulis*.

Ad completorium omnia ut heri.

Sequenti die et per totam octauam Invitatorium *Corde et voce simul* antiphona et psalmi ut ipso die sed responsoria variantur quia primo die canuntur responsoria de primo nocturno, secunda die de secundo nocturno, tertia die de tercio nocturno. Et ad laudes vna sola antiphona secundum ordinem. Alia omnia ut ipso die perscriptum est. In vesperis antiphona ad psalmos *Natiuitas gloriose*. Capitulum ut supra in secundis vesperis. Responsorialia variantur singulis diebus canitur vnum de hystoria secundum ordinem a primo incipiendo, ymprus, versiculum ut supra. Ad magnificat per totam octauam *Ortus conclusus est* Collecta ut supra.

In octaua autem antiphona ad psalmos in vesperis *Ortus conclusus est* Cum ceteris secundum ordinem Responsorium *Ad natum domini* ad magnificat antiphona *Natiuitas tua* alia omnia ut supra.

(f.21v) **In matutinum** responsoria tertium sextum et nonum de hystoria canuntur. Omnia alia ut prius *In secundis vesperis antiphona sola natiuitas gloriose psalmi sicut per octauam*, Capitulum *Beatus homo* responsorium *Stirps yesse* ymprus, et versiculum ut supra. Ad magnificat antiphona *Quando nata est*. Completorium ut per octauam.

IN FESTO SANCTI MICHAELIS

Omnia ut in festo petri et pauli sed Responsorium ad vesperas *Super salutem* et pro tercio in matutinum cantatur alia plerumque.

IN FESTO DEDICACIONIS

Omnia ut in festo trinitate

IN FESTO SANCTE HEDIVIGIS

tenentur sollempniter antiphona ad psalmos in vesperis *Tota pulchra* que repetitur Responsorium *Felix namque* ymnpus *Aue maris stella*. Ad magnificat antiphona *Dilectus meus loquitur michi* que repetitur. Benedicamus cum plena nota.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM

antiphona super psalmos *Tota pulchra* Responsorium *Super salutem* ad magnificat *Osculetur me* alia sicut in die trinitatis. Benedicamus cum plena nota.

IN DEDICACIONE CHORI

Omnia sicut in festo duplici.

DE MISSIS

nichil inter serui quia regimine misse est vicariorum quorum est prouidere de cantu et modo cantandi et celebrandi.

(f.22r) IN PRESENTACIONE BEATE VIRGINIS MARIE

Ad vesperas antiphona *Fons ortorum* cum ceteris psalmi Omnia laudate. Capitulum *Quasi stella matutina*. Responsorium *Recolamus* cum tropo, ymnpus *O dei sapiencia*, versiculum *Diffusa est*. Ad magnificat *Nonne laudis adest* collecta *Deus qui sanctam dei genitricem* benedicamus cum plena nota.

Completorium consuetum cum collecta ut supra.

In matutinum Invitatorium *Votis et vocibus*. Antiphona *In templum* psalmus *Domine dominus* antiphona *Nichil insolencie* psalmus *Celi enarrant* antiphona *Ex affectu* psalmus *Domini est terra* versiculum *Diffusa* legenda patet in leccionario Responsorium *Mente sancta fuit* Responsorium *Eminentis celi dul* Responsorium *Recolamus* cum tropo sicut in vesperis.

Ad laudes *Ora pro nobis sancta* antiphona *Lauda felix ecclesia* cum ceteris, Capitulum *Ego quasi vitis fructificavi* versiculum *Audi filia*. Ad benedictus *Benedictus virginis filius* Collecta *Deus qui beatam virginem mariam laudem*.

ad horas

Ad primam Capitulum *Ego mater pulchre* collecta ut supra in matutinum.

Ad terciam capitulum *In me omnis gracia*.

Ad sextam capitulum *Transite ad me*.

Ad nonam capitulum *Spiritus enim meus.*

In secundis vesperis antiphone de laudibus, psalmi *Dixit, Confitebor, beatus vir, De profundis, Memento Capitulum Qui edunt me Responsorium Omnes gentes ympnus O dei ad magnificat Oliua fructifera collecta ut supra.*

Completorium consuetum cum collecta ut in matutinum.

(f.22v) PRESENTACIONIS MARIE

Ad vespervas capitulum *Quasi stella matutina in medio nebule et quasi luna plena in diebus suis lucet et quasi sol refulgens sic illa refulsit in templo dei. Deo gracias.*

In matutinum capitulum *Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris et flores mei fructus honoris et honestatis ego quasi terebintus excendi ramos meos et rami mei honoris et gratie Domini.*

Ad primam capitulum *Ego mater pulchre dileccionis honoris et agnicionis et sancte spei.*

Ad terciam capitulum *In me omnis gracia vie et veritatis in me omnis spes vite et virtutis.*

Ad sextam capitulum *Transite ad me omnes qui concupiscitis me et a generationibus meis ad implemini.*

Ad nonam Spiritus meus super mel dulcis et hereditas mea super mel et fauum memoria mea in generacionis seculorum.

In secundis vesperis Capitulum (f.23r) *Qui edunt me ad huc esurient et qui bibunt me adhuc sicient qui audiunt me non confundantur et qui operantur in me non peccabunt qui elucidant me vitam eternam possidebunt. Deo gracias.*

AD NIVES

Ad vespervas *Ecce tu plucra es cum ceteris antiphonas: psalmi omnia laudate Capitulum Quasi stella matutina Responsorium Felix namque ympnus Aue maris stella antiphona ad magnificat Speciosa facta es Collecta Deus qui ad declarandam gloriam genitricis tue virginis marie descensu nivis esclino colle locum in quo templum edificaretur dignatus es demonstrare quesumus vt eiusdem obsequijs insitentes refrigerati estu concupiscencie super niuem candore innocencie dealbemus. Qui vivis.*

In secundis vesperis antiphone de laudibus psalmi de domina *Dixit, Confitebor, Beatus vir, De profundis, Memento Capitulum Qui edunt me ut supra de Presentacione diue virginis marie. Responsorium Solem iusticie. Ad magnificat Nigra sum sed formosa*

Ad laudes *Post partum cum ceteris Antiphona.*

In matutinum Capitulum *Ego quasi vitis fructificaui.*

Ad primam Capitulum *Ego mater pulcre dileccionis.*

Ad terciam Capitulum *In me omnis gracia vie et vitatis.*

Completorium consuetum cum collecta ut supra *Deus qui ad* **Benedicamus** cum plena nota.

(f.23v) IN FESTO
VIRGINIS MARIE NIVIS

Ad vespervas antiphona *Tota pulcra es amica mea* psalmi *Omnia laudate.* Capitulum *Ece tu pulcra es amica mea. Ecce tu pulcra. Oculi tui columbarum. Sicut lilium inter spinas. Sic amica mea inter filias.* Responsorium ad vespervas *Gaude maria virgo sine tropo.* hymnus *Aue maris stella.* versiculum *Diffusa.* Ad magnificat antiphona *Speciosa facta es et suavis.* Collecta *Deus qui ad declarandam gloriam genitricis tue virginis marie descensu nivis esclino colle locum in quo templum edificaretur dignatus es demonstrare/ quesumus vt eiusdem obsequijs insitentes refrigerati estu concupiscencie super niuem candore innocencie dealbamus. Qui vivis et regnas cum.* **Benedicamus** cum simplici nota.

Ad completorium hymnus *I't porta cristj* Ad nunc dimittis antiphona *Glorificamus te.*

Ad matutinum Invitatorium *In honore beatissime* Antiphona super psalmo *Benedicta tu* psalmus *Domine dominus noster* antiphona *Sicut mirra* psalmus *Celi enarrant* antiphona *Speciosa* psalmus *Domini est terra* versiculum *Diffusa.* Lecciones de hystoria responsorium primum *Felix namque* responsorium secundum *Cristi virgo* responsorium tercium *Gaude* (f.24r) *maria virgo* cum tropo.

Ad laudes antiphona *Post partum virgo sola.* Capitulum *In omnibus requiem.* Ad **Benedictus** *Sancta dei genitrix* Collecta ut supra. **Benedicamus** Sicut in alio festo duplici.

Ad primam hymnus *Rex Criste clementissime* sub nota in festo duplici. Capitulum *Ab inicio et ante secula.*

Ad terciam antiphona *O quam pulcra* Capitulum *Et sic in sion.*

Ad sextam Antiphona *In odore* Capitulum *Et radicaui in populo.*

Ad nonam [antiphona] *Pulcra es* Capitulum *Quasi cedrus exaltata sum in libano*

LECTIONES DE HYSTORIA

PRIMA

Tempore quo Liberius Papa quartus a beato Silvestro beati Petri Apostoli sedem prouida gubernatione regebat quidam Johannes nomine alme vrbis

Patriciatus curam gerens tam morum quam generositate nobilitatis praeclarus possessionum ac multarum diuitiarum opulencia locuplex cum filium non haberet: Vna cum coniuge sua (f.24v) quae diuina prouidentia tam morum quam nobilitatis similitudine fuerat sociata: beatissimam Dei genitricem sibi in praecipuam ac specialem dominam praegerat. Hi simul vno ore, parique deuotione beatissimae Virgini Vota soluentes. Dicebant Regina coelorum, domina angelorum et saluatrix omnium, tibi tanto deuotius nos fragiles supplicamus, quanto Viscera pietatis tuae copiosius erga homines benigna impendis: Accipe igitur sanctissima mater quae tibi sincera fidei deuotione persoluimus et ita Vitam nostram et omnia quae in terris vt homines solita miseratione dispone, quatenus nostra tibi deseruiat actio et nostrae facultates tibi aliquo beneplacito obsequio expendantur + Tu autem Domine:

LECTIO SECUNDA

Non ergo diuina clementia precibus defuit supplicantium nec pyssimae Virginitatis aut iustorum petitionibus aures defuerunt. Sed eorum Vota Deus ex alto suscipiens petitiones ipsorum uoluit effectui mancipare et fini debito tradere: Intrabat quippe tunc mensis Augusti quando (f.25r) acrioribus solis ardoribus telluris germina desiccantur et homines magis solis adustionibus amplius decoquantur. Eodem tempore volens beata Dei genitrix locum aedificanda sibi basilicae hominibus demonstrare quadam nocte iam dicti mensis, id est nonis Augusti subito contra naturam temporis totus aer nimia frigoris congelatione constringitur, et tanta nubium constipatione densatur. Vt imbre desuper fuso in ipso casu niuium multitudo deflueret, quae solum modo aedificandae locum basilicae cooperiens miraculum pariter et algorem subministravit: Tu autem Domine.

LECTIO TERCIA

In ipsa denique nocte praenominato Pontifici atque iam dicto patricio et Vxori suae similem Visionem Sancta Dei genitrix Voluit demonstrare, quae res et reuelatione miraculi firmaretur aspectu et subitanea temporis immutatione occultae Visionis reuelatio nosceretur, Apparens igitur sanctissima Virgo praenominato Pontifici, tali cum admonitionis oraculo Voluit edocere + Operum tuorum intentio et circum spectae sollicitudinis Vigilantia, qua omnipotenti Deo plurimum placere agnosceris (f.25v) te modo in hoc commendabilem reddiderunt, ita Vt quod hactenus erga me nominis deuotionem ab alijs non fuerit attentatum, per te mihi nunc placuit consumari, adeo Vt causa salutis existas omnibus, qui deuotionem tui pectoris fuerint imitati. Tu autem Domine miserere nobis.

(f. 28v) **SCIENDUM PRO INCENSIONE LUMINIS MANSIONARIORUM
BEATE VIRGINIS CUM QUATTUOR LUMINIBUS MINORIBUS
SERUITATE**

Primo

Conceptionis Mariae

in primis et secundis vesperis et non in aliquo alio festo per totum adventum

Nativitatis Christi

usque ad feriam terciam Exclusum ibidem secundis vesperis

Circumcisionis Domini

Epiphaniae Domini

Purificacionis Mariae

Annunciacionis Mariae

in primis et secundis vesperis Et semper mane includitur in omnibus sequentibus

Pascae

in primis et secundis vesperis usque ad feriam terciam Exclusum ibidem secundis vesperis. In octava pasce Si placuit accendatur praeter secundis vesperis

Ascensionis Domini

in primis et secundis vesperis

Penthecostes

Sicut pasce aut nativitate Christi

Trinitatis

Corporis Christi

Johannis Baptistae

Petri et Pauli

Sicut eodem et mane Exclusum secundis vesperis

Visitacionis Mariae

Assumpcionis Mariae

Nativitatis Mariae

in primis et secundis vesperis

Michaelis

Dedicacionis

Hedwigis

Sicut eodem et mane praeter secundis vesperis

Omnium Sanctorum

sicut eodem et mane ad secundis vesperis

Praesentacionis Mariae

sicut eodem et mane praeter secundis vesperis

Eodem die altare manet tectum sollempniter in secundum diem propter stacionem Sanctae Ceciliae ubi ecclesia dat lumina.